

MİLLİ VE MANEVİ DEĞERLERİN SINIFLANDIRILMASI: DEDE KORKUT DESTANINDAN ÖRNEKLER

Milli Və Mənəvi Dəyərlərin Təsnifləşdirilməsi: Dədə Qorqud Dastanından Örnəklər

Классификация Национально-Нравственных Ценностей: Примеры Из Эпоса Дедэ Горгуд

Classification Of National And Spiritual Values: Examples From Dede Korkut's Epic

Dr. ELNUR SARDAROV ZAUR

elnur.sardarov@mail.com <https://atribut.info.az/> <https://siaib.az> +994518666068

ÖZET

Türk edebiyatının ilk ürünlerinden olan Dede Korkut Hikayeleri, Türk boylarının Kafkasya ve Azerbaycan yörelerindeki yerleşme, yurt kurma uğraşlarını ve akınlarını konu alır. Oğuz boylarının çeşitli kahramanlık öyküleri, akıncıların töreleri ve gelenekleri doğal çevre içinde hikaye edilmektedir. Dede Korkut hikayeleri yer yer şiir biçiminde yer yer düzyazı biçiminde yazıya geçirilmiştir. Bu eşsiz değerdeki yazılar Almanyanın Dresden Kitaplığında bulunmuştur.

Makalemizde milli ve manevi değerlerin sınıflandırılması yapılarak Dada Korkut Destanından örnekler verilmiştir. Genel olarak sosyal değerler, dini değerler, siyasi değerler, ilmi değerler ve genetik değerleri irdeleyerek gelecekte de bu değerlerin yaşatılması ve gelecek nesle aktarılması gerektiği kanaatine vardık. Bu değerlerin yaşatılması ve gelecekte de bu değerlerin milli ve manevi olarak hayatımıza uyguladığımız süreç daha güçlü ve sağlam bir geleceğimizin olacağı garantisine varılabilmektedir.

Milli Ve Manevi Değerlerin Sınıflandırılması: Dede Korkut Destanından Örnekler makalesi, Azerbaycan Cumhuriyeti Sivil Toplum Kuruluşlarına Devlet Destekleme Ajansı'nın mali desteği ve Sosyo-Ekonomik Araştırmalar Kamu Birliği'nin girişimi ile "Milli ve manevi değerlerin korunması ve muhafazası" projesi kapsamında hazırlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Milli Değerler, Manevi Değerler, Kitabı Dede Korkut Destanı, Sosyal Değerler, Dini Değerler, Siyasi Değerler, İlmî Değerler, Genetik Değerleri

XÜLASƏ

Türk ədəbiyyatının ilk məhsullarından olan Dədə Qorqud hekayələri türk boylarının Qafqaz və Azərbaycan bölgələrində məskunlaşmaları, məskunlaşmaları və basqınlarından bəhs edir. Təbii mühitdə oğuz tayfalarının müxtəlif qəhrəmanlıq hekayələri, basqınçıların adət və ənənələri danışılır. Dədə Qorqud hekayələri gah şeir, gah da nəsr şəklində yazılıb. Bu nadir qiymətli əlyazmalar Almanyanın Drezen kitabxanasındadır.

Məqələmizdə milli-mənəvi dəyərlər təsnif edilərək Dədə Qorqud dastanından nümunələr verilmişdir. İctimai dəyərləri, dini dəyərləri, siyasi dəyərləri, elmi dəyərləri və ümumən genetik dəyərləri araşdıraraq belə qənaətə gəldik ki, bu dəyərlər gələcəkdə də yaşadılmalı və gələcək nəsillərə ötürülməlidir. Nə qədər ki, bu dəyərlər yaşadılıb, biz bu dəyərləri gələcəkdə milli və mənəvi olaraq həyatımıza tətbiq etsək, daha güclü gələcəyimiz olacağına zəmanət vermək olar.

Milli Və Mənəvi Dəyərlərin Təsnifləşdirilməsi: Dədə Qorqud Dastanından Örnəklər məqaləsi, Azərbaycan Respublikasının Qeyri-Hökumət Təşkilatlarına Dövlət Dəstəyi Agentliyinin maliyyə dəstəyilə və Sosial-İqtisadi Araşdırmalar İctimai Birliyin təşəbbüsü ilə " Milli- mənəvi dəyərlərin qorunması və yaşadılması " adlı layihə çərçivəsində hazırlanmışdır.

Açar sözlər: Milli Dəyərlər, Mənəvi Dəyərlər, Dədə Qorqud Dastanı Kitabı, İctimai Dəyərlər, Dini Dəyərlər, Siyasi Dəyərlər, Elmi Dəyərlər, Genetik Dəyərlər

РЕЗЮМЕ

Рассказы Деде Коркута, одно из первых произведений турецкой литературы, рассказывают о заселении, жилищном строительстве и набегах тюркских племен на Кавказ и в Азербайджан. В естественной среде рассказываются различные героические истории огузских племен, обычаи и традиции налетчиков. Рассказы Деде Коркута иногда писались в форме стихов, а иногда и в прозе. Эти уникально ценные рукописи были найдены в Дрезденской библиотеке, Германия.

В нашей статье на примерах из эпоса Дада Коркут даются классификации национальных и духовных ценностей. Изучая социальные ценности, религиозные ценности, политические ценности, научные ценности и генетические ценности в целом, мы пришли к выводу, что эти ценности должны быть сохранены в будущем и переданы следующему поколению. Пока эти ценности сохраняются и мы применяем эти ценности в нашей жизни в национальном и духовном плане в будущем, можно гарантировать, что у нас будет все более и более сильное будущее.

Данная статья Классификация Национально-Нравственных Ценностей: Примеры Из Эпоса Деде Горгуд подготовлена при финансовой поддержке Агентства государственной поддержки неправительственных организаций Азербайджанской Республики и по инициативе Общественного союза социально-экономических исследований в рамках проекта «Защита и сохранение национальных и нравственных ценностей».

Ключевые слова: национальные ценности, духовные ценности, эпос «Книга Деде Коркут», социальные ценности, религиозные ценности, политические ценности, научные ценности, генетические ценности.

ABSTRACT

Dede Korkut Stories, one of the first products of Turkish literature, are about the settlement, home-building efforts and raids of Turkish tribes in the Caucasus and Azerbaijan regions. Various heroic stories of the Oghuz tribes, the customs and traditions of the raiders are told in the natural environment. Dede Korkut stories were sometimes written in the form of poetry, and sometimes in prose. These uniquely valuable manuscripts have been found in the Dresden Library, Germany.

In our article, examples from Dada Korkut Epic are given by classifying national and spiritual values. By examining social values, religious values, political values, scientific values and genetic values in general, we came to the conclusion that these values should be kept alive in the future and transferred to the next generation. As long as these values are kept alive and we apply these values to our lives nationally and spiritually in the future, it is possible to guarantee that we will have a stronger and stronger future.

Classification Of National And Spiritual Values: Examples From Dede Korkut's Epic article was prepared with the financial support of the Agency for State Support to Non-Governmental Organizations of the Republic of Azerbaijan and the initiative of the Socio-Economic Research Public Union within the project "Protection and preservation of national and spiritual values".

Key Words: National Values, Spiritual Values, The Book of Dede Korkut Epic, Social Values, Religious Values, Political Values, Scientific Values, Genetic Values

1. GİRİŞ

Kitab-ı Dede Korkut'un; dil bilimi, tarih, etnografya, felsefe, hukuk- devletçilik, coğrafya, psikoloji gibi bilim dalları vasıtasıyla öğrenilmesi, anlaşılması, içtimai şuurda yer tutması ve bu şekilde milli ideolojide kendi yerini alması önemlidir (Ahmedova,2000,s.21). Bugün kim tarafından ne zaman yazıya geçirildiği belli olmayan fakat yasaları, kuralları, adetleri, düşünceleri ile Oğuz dönemi toplumunun yaşantısını anlatan Dede Korkut Destanı, Türk'ün kendi kimliğini, özde ne olduğunu ve ne olması gerektiğini çözümlene açısından milli değerleri ön plana çıkartarak bizlere bilgi veren, Almanya'dan Amerika'ya, İngiltere'den İsviçre'ye, Türkiye'den Rusya'ya

kadar geniş bir dairede yayılıp bütün dünya dillerine çevrilmiş eşsiz ve kıymete şayan bir eserdir. Dede Korkut Destanı: Dresden yazması kısa bir giriş ve 12 öyküden oluşur. Öyküler sırasıyla;

1. Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu
2. Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Boyu
3. Kam Büre Bey Oğlu Bamsı Beyrek Boyu
4. Kazan Bey Oğlu Uruz'un Tutsak Olduğu Boyu
5. Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu
6. Kanlı Koca Oğlu Kanturalı Boyu
7. Kazılık Koca Oğlu Yeğenek Boyu
8. Basat'ın Tepegöz'ü Öldürdüğü Boyu
9. Begil Oğlu Emren Boyu
10. Uşun Koca Oğlu Segrek Boyu
11. Salur Kazan'ın Tutsak Olup Oğlu Uruz'un Çıkardığı Boyu
12. İç Oğuz'a Dış Oğuz'un Asi Olup Beyrek'in Öldüğü Boyu

Vatikan yazmasında kısa bir giriş ve altı öykü vardır. Bu öyküler;

1. Hikayet-i Han Oğlu Boğaç Han
2. Hikayet-i Bamsı Beyrek
3. Hikayet-i Salur Kazan'ın Evi Yağmalandığıdır
4. Hikayet-i Kazan Begün Oğlu Uruz Han Tutsak Olduğudur
5. Hikayet-i Kazılık Koca Oğlu Yeğenek Bey
6. Hikayet-i Taş Oğuz İç Oğuz'a Asi Olup Beyrek Vefatı

1.1. Dede Korkut Destanı'nın Genel İç Yapısı

Kültür tarihimize ışık tutarak günümüze kadar gelmiş olan yazılı belgelerin başında Dede Korkut Destanı gelmektedir. Dede Korkut Destanı; halkbilim (halk kültürü), sosyoloji, dil ve tarih araştırmaları için eşsiz bir kaynaktır. Orijinalleri Dresten ve Vatikan'da bulunan iki el yazması kitapta anlatılanlar doğrudan Oğuz boylarının gerçek yaşantılarını anlatmaktadır. El yazması kitaplardan birinin başlığı “Oğuz Boyunun Diliyle Dedem Korkut kitabı”, diğersinin başlığı ise “Oğuzname hikayesi, Kazan bey ve Diğerleri” dir.

Dede Korkut Destanı'ndan başka, Türk tarihine ışık tutan diğer önemli Türk destanlarından bazıları; Kırgızların Manas Destanı, Sakaların Alp-Er-Tunga Destanı, Hunların Oğuz Kağan Destanı, Göktürklerin Ergenekon Destanı ve Uygur Türklerinin Türeyiş Destanı'dır. Yaratılış ve Türeyiş destanları, evrenin ve insanın yaratılışını anlatırken diğer destanlarda cengaverlik, dürüstlük ve hoşgörü gibi özellikler üzerinde durulmaktadır. Bu destanlar incelendiğinde Proto-Türk toplumlarında geçerli olan dil, inanç ve sosyal yapı hakkında birçok önemli bilginin aktarıldığı görülmektedir.

Dede Korkut hikâyelerindeki olaylar, eski dönemlerin izlerini taşımakta olup, XIII-XV. asırlarda Doğu Anadolu ve Kafkaslardaki Türk topluluklarının yaşayışlarından kaynaklanan olaylardan çizgiler vermektedir (Cemşidov,1990,16). Dede Korkut Destanı'ndan bize yansıyan, Oğuz Türkleri'nin töresi, Türk toplumunun yüksek insani değerleri, duyguları, dünya görüşü, alplikleri, devletine ve vatanına bağlılıkları gibi özellikleri anlatılmaktadır. Cemşidov, (1990,55) “Dede Korkut hikâyelerinin bütününe hâkim olan tema, alplik ve vatan sevgisidir. Türk ülkesinde dirlik ve düzenliğin sağlanması bütün boylarda en başta gelen ülküdür. Hikâyelerde dile getirilen yüksek vatanseverlik duyguları ve onunla birlikte var olan insanlık idealleri tasvir ve terennüm olunmaktadır” diyerek destanda verilmek istenen anafikre açıklık getirmektedir. Nisanbayev (2000,s.11) ise, “Türk halklarının misafirperverlik, edeplilik ve dürüstlük gibi özelliklerinin kaynağını arayanlar Dede Korkut Kitabı'na başvurmalıdır” demektedir.

Destanda, özellikle kahramanların mücadeleleri, güzel ve hikmetli sözler, Türklerin tarihine ait rivayetler, han ve beyler hakkında övgüler, Türk töresine ait pek çok konular işlenerek, iyilere övgü, kötülere eleştirinin yanısıra, İslâm öncesi ve sonrasında Türklerin yaşayışını, dilini, tarihini, edebiyatını ve kültürünü içeren bilgiler

verilmektedir. Ayrıca Türk toplumunun savaşları ve barışları, aile yapısıyla üstün ahlâk ve karakteri dikkati çekmektedir. Türk milletiyle özdeşleşmiş olan doğruluk, dürüstlük, sözünde durmak, vatan ve bayrak sevgisi gibi milli ve manevi değerler hikâyelerin ana temasını teşkil etmektedir.

Destandaki kahramanların çoğu gençtir. Hikâyelerde onların ailesine, milletine ve devletine bağlı, cesur ve çalışkan olmaları, her türlü eylemden önce ve sonra Hz. Peygambere salavat getirmeleri anlatılarak Türk kavimleri'nin dini yönden şuurlu olduğunu belgelemektedir. Destanda ayrıca devlet-millet birliğinin sağlam temellere dayandığı da gösterilmektedir.

2. Milli ve Manevi Değerler

İnsan önce kendi varlığı hakkında, sonra çevresine olan ilgi ve ilişkilerinde, tutum, davranış ve eylemlerinde birçok değerlere sahiptir. Doğuştan varolan içgüdülerin sağladığı ve çevrenin yardımı ile kazanılan bu tutum ve davranışlar zamanla yerini karşı karşıya kalınan sorunların çözümündeki tutum, davranış ve eylemlere bırakır. Değişmeyen tek gerçek insanın tutum, davranış ve eylemde bulunmasıdır. Milli değerler konusuna girmeden önce değer kelimesi üzerinde duracak olursak; “Değer” kelimesinin sözlük anlamı “bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet, bir şeyin ya da şahsın taşıdığı yüksek ve yararlı nitelik ya da kıymet” (Türkçe Sözlük,1988) olarak verilmiştir. Değer, bir toplumda benimsenmiş ve yaşatılmakta olan her türlü duyuş, düşünüş, davranış, kural ve kıymettir. Değerlerin toplamı, kültürü oluşturmaktadır. Her toplum kendi kültür değerlerini, yaşadığı toplum içinde sürdürmektedir.

Sosyolojik açıdan değerler, grubun veya toplumun, kişilerin, modellerin, amaçların ve diğer sosyo-kültürel şeylerin önemlerini ölçmeye yarayan ölçütler demektir. Değerler, bir inanç olması bakımından dünyanın belli bir kısmıyla ilgili algı, duygu ve bilgilerimizin bir bileşimidir (Güngör,1998). Değerler, kendi hayatımızda neyin doğru, neyin yanlış olduğu konusundaki inançlarımızdır. Çünkü değerler, toplum içindeki yaşantıyı şekillendirmektedir.

Sosyoloji ve sosyal psikolojide değerler ise bir toplumun kültürüdür. Bir toplumu var eden ve onu sonsuza kadar yaşatan o toplumun kültürüdür. Kültürünü koruyup geliştiremeyen toplumlar başka toplumların kültürü içinde eriyip, yok olurlar. Somut kültür; bir toplumun kullandığı kap-kacak, giyim eşyaları, her türlü alet ve teknik araçlardır. Soyut kültür ise bir toplumun başta dili, tarihi, edebiyatı, ahlakı, hukuku, sanatı, bilimi, felsefesi, dinsel anlayışı, örf ve adetleri, düğün şekilleri, yemek yeme şekilleri vb. şeylerdir. Sanat alanına ait olan müzik, resim, mimarlık, halk oyunları da soyut kültür öğelerindedir. Değerler bireylerin amaçlarına, ideallerine, düşünce biçimine ve davranışlarına rehberlik ederler (Ünal, 1981).

Bütün bunları yönlendiren ise “değerler”dir. “Değerler”, en geniş anlamı ile; her türlü amaçlar, hedefler, ilgi ve çıkarlar; idealler, ülküler, davalar, güç ve iktidar etkenleri; ün, şan, hırs, yerme, övme, saygı, saygısızlık, inanma ve inanmama, sözünde durma ya da durmama, dürüstlük, sevgi, nefret... gibi doğuştan varolan veya sonradan kazanılan şeylerdir.

Milli kültürün gençlere öğretilmesi ve gelecek kuşaklara aktarılması, onların Türk kimliğini taşımakta öz güveni olan, bilinçli ve milli şuur ile yetiştirilmesi, ilkokuldan üniversiteye kadar bütün eğitim-öğretim kurumlarının ana hedefi olmalıdır. Aslanoğlu, Türk olmanın özelliklerini şöyle dile getirmektedir;

Türk, vatanını sever, harp sanatında usta, şerefli, faziletli, dindar, yabancıya saygılıdır. Devlet kurucudur, savaş dışında hile ve hurda bilmez, sözüne sadık, vefalı, insafılı, anlayışlı, vakur, edepli, cesaretli, savaşta usta, savaştan kaçmaz kovalar, namuslu adam kandırmaz, karıncaya benzer, harpte kalbi titrer, kahraman, binici, cömert, kuvvetli, azimkâr, anlayışlı, bilgili, ihtiyatlı, yaltaklanmaz, yaldızlı söz söylemez, münafıklık etmez, kovucu değildir. Yapmacık bilmez, yermez ve riya bilmez, büyüklenmez, arkadaşını aldatmaz, övülmeyi beklemes, alçak gönüllü, misafirperver, ikram eder, iltifat eder, hazıra konmayı sevmez, çalışkandır, korkusuzdur, kovuculuk, insanlara saygısızlık, yalancılık ve ciddiyetsizlikten hoşlanmaz, hırsızlık, gasp, zina, zina isnadı ve cinayetten nefret eder, doğa sevgisiyle doludur. Bilgili, uyanık, kültürlü, azimli, sabırlı, sırdaştır. Gerçeğe düşkündür, hareketsizlikten hoşlanmaz (Arslanoğlu, [http:// w3.gazi.edu.tr/~iarslan/turkdegerleriuzerine.doc](http://w3.gazi.edu.tr/~iarslan/turkdegerleriuzerine.doc)).

Diğer taraftan, bu sağlam kültür sayesinde Türkler yüzyıllar boyunca ayakta kalmış diğer milletlere karşı konulmuştur. Beşbin yıllık tarihleri içerisinde birçok devlet kurmuş olan Türkler yüzyıllar boyunca süren tecrübe ve deneyimlerle elde edilen milli ve manevi kültür unsurları yanında maddi kültür unsurlarıyla gelişmiş, hiçbir dönemde bu değer yargılarını bırakmamışlardır.

2.1. Milli Değerlerin Önemi

İnsanın kimliğini belirleyen en önemli unsur, kişinin hangi millete mensup olduğudur. Bu, kişinin siyasi ve kültürel anlamda kim olduğunu temsil eden unsurdur. Kültürü oluşturan unsurlar toplumun vazgeçilmez değerleridir. Bireylerdeki tarih bilinci, milli kültürü meydana getiren önemli bir faktördür. Bir milletin yaşayışını etkileyen dil, din, ırk, hukuk, düşünce, ahlak gibi unsurlar asırlardır bireyleri birbirine bağlar. Diğer milletlere karşı milli birliği, beraberliği oluşturur. Kafesoğlu, (2006,s.16) “her topluluk bir kültür sahibidir; diğer bir deyişle her kültür ayrı bir topluluğu temsil etmektedir. Türk milleti de dili, töresi, dini, hukuku düşüncesi asırlardan beri yaşamakta olduğuna göre milli Türk kültürü mevcuttur” demektedir. Milli kültürün amacı, Türk milletini ve Türk devletini güçlü kılmak, milletin ve vatanın bütünlüğünü korumaktır. Türk kültürü asırlar boyunca elde edilen tecrübe ve deneyimlerle meydana gelmiş ve Türkleri diğer milletler karşısında üstün olma, hükmetme gücü sağlamıştır. Mete Han’ın kurduğu Hun Devleti’nden Türkiye Cumhuriyeti’ne kadar onaltı devlet kurmuş olan Türklerin yüzyıllarca bağımsız olarak yaşamalarının ve bu kadar çok devlet kurmuş olmalarının sebebi, Türklerin bağımsızlık inancı, teşkilatçılık, idarecilik, hâkimiyet duygusu, adalet, şefkat, yiğitlik, cömertlik, fedakârlık gibi milli ve manevi kültür unsurlarının yanında, demir, bakır gibi madenlerin işlenmesinde ve teknoloji alanında (tekerlekli arabaların kullanılması gibi) diğer milletlerden daha üstün, daha gelişmiş olmalarından kaynaklanmıştır.

Kafesoğlu, (2006,s.106) Türk hükümdarlarının milli kültürü zinde tutmak için çaba sarfettiklerini şöyle beyan etmektedir. “Doğu Gök-Türk Hakanı İşbara, 585 de Çin İmparatoru Wen-ti’ye gönderdiği mektupta; Size bağlı kalacak, haraç verecek, kıymetli atlar hediye edeceğim. Fakat dilimizi değiştiremem, dalgalanan saçlarımızı sizinkine benzetemem, halkıma Çinli elbisesi giydiremem, Çin adetlerini alamam. İmkân yoktur, çünkü bu bakımdan milletim fevkalade hassastır, adeta çarpan tek bir kalp gibidir” diyerek, Türk milletinin birlik ve beraberliğe, milli ve manevi değerlerine verdiği önem konusundaki duygu ve düşüncelerini ortaya koymuştur.

Cemşidov (1990, s.93) ise Dede Korkut Destanı’ndaki bütün hikâyeler için şu açıklamayı yapmaktadır. Manzumu ve tiplerin karakterinde de açıkça görülüyorki, en eski devirlerden başlayıp bu eserin son yazıya geçirilme tarihine kadar gelen devirlerde Oğuz memleketinin birliğini koruyup saklamak ve adaletli bir hâkimiyet, dinç bir yaşatış ve insanperverlik duygularını sağlamlaştırmaktan ibarettir. Boylarda bütün suretlerin kahramanlığı işte bu yüksek idealin hayata geçirilmesi uğrunda hak yolunda yürüme ve fedakârlığa hasredilmiştir.

Sağ, (2009,s.169) “bugün bir Türk kimliğinden bahsediyorsak bunu kültürümüze, kültürümüzün içinde var olan geleneklerimize, dini inanışlarımıza, sanatın her dalında ortaya koyduğumuz estetik yüklü eserlerimize, destanlarımıza ve mitolojimize borçluyuz” demektedir. Türk milleti, dünya tarihine yön veren, büyük medeniyetler kurmuş köklü bir millettir. 5000 yıldır hiçbir milletin boyunduruğu altına girmeden varlığını sürdüren Türk milletinin şanlı tarihi, kültür, dil, din, bayrak, tecrübeye dayalı örf ve adetler, milli ve manevi değerlere bağlılığı, milli birlik ve beraberliği ile oluşmuştur.

3. Dede Korkut Destanı’nda Milli Değerler ve Sınıflandırılması

Bir milletin geçmişinden bugüne kadar gelmiş olan hayatında, milli varlığının özünden bir şey kaybetmeksizin korunmasında ve geliştirilmesinde, bütün unsurlarıyla kültürünün ihmale gelmez, vazgeçilmez çok önemli bir yeri ve değeri vardır. Kafesoğlu, (1993,s.1) Türk’ü diğer milletlerden ayıran faziletleri sıralarken “Türkler adil, koruyucu, hürriyet aşığı, saygılı, töresine ve adetlerine bağlı, misafirperver, kahraman, utangaç, öğünmekten ve öğülmekten hoşlanmaz, namus ve iffetine düşkün, esir olmayı ve köle durumuna düşmeyi sevmez, yalancılıktan şiddetle nefret eder, meşruiyete hürmetkâr, sükûneti sever, kargaşadan nefret eder vb...”. diye söz etmektedir. Bu kültürel yapı içerisinde destanlarının da kendine has nitelikleri ve milli değerleri yansıtmaya özellikleri vardır. Destanların muhtevası, birçok nazım parçalarını çeşitli vakalarla toplumun milli ve sosyal yönüne göre

toplayarak, milli destanın bütünlüğünü vermektir. Destan devri, gelenekle birleşip destancı-anlatıcının bütün destan bilgisiyle beraber gelişen bir hadisedir (İbrayev,1998,s.213–215). Nisanbayev ,(2000,s.6) “Asırların derinliklerinden bize ulaşan Dede Korkut Destanı, her şeyden önce devleti devlet, milleti millet olarak korumanın yollarını anlatır. Türklere kahramanlığı, söze sadık olmayı, millet ve vatan uğruna canını feda edebilme yiğitliğini gösterebilmeyi nasihat eder” demektedir.

3.1. Sosyal Değerler

Toplum üyelerinin ortak olarak paylaştıkları kültür değerleri ve tutumları, diğer bir deyişle, ortak davranış kalıpları aracılığı ile insanlar birbirlerinin ne amaçla hareket ettiklerini ve bunları ne biçimde cevaplandıracaklarını bilirler. Bu bütüne sahip olan her toplum, kendi davranışlarında açıkça görülen bir manayı, bir görüş, düşünüş ve duyuş biçimini kendi kültürüne yansıtır ve onu kuşaktan kuşağa öğrenim yolu ile aktarırlar (Erdentuğ,1977, s.9).

Evlat Sevgisi: Dede Korkut Destanı'nın ilki olan Dirse Han Oğlu Boğaç Han boyu hikâyesinde, Dirse Han'ın kırk yiğit haset eyleyerek, oğlanı babasına “senin oğlun kötü çıktı hayırsız çıktı, kırk yiğidini yanına aldı, kudretli Oğuz'un üstüne yürüyüş etti, nerede güzel ortaya çıktı ise çekip aldı, aksakallı ihtiyarın ağzına sövdü, ak bürçekli kadının sütünü çekti”, diyerek çekiştirip oğlu Boğaç Han'ı öldürterek tekrar izzet ve hürmetlerinin Dirse Han'ın yanında üstün olmasını isterler. Dirse Han oğlunu ava götürür. Oğlan geyiği kovalarken babasının önünden gelip geçer. Dirse Han ok ile oğlunu iki kürek kemiğinin arasından vurur. Oğlunun avdan geri, dönmediğini gören Dirse Han'ın hatunu hikâyede evlat sevgisini şu sözlerle anlatmaktadır;

- Beri gelsen-e başım bahtı, evim tahtı Han babamın güveyisi
- Kadın anamın sevgisi Atam, anam verdiği
- Göz açıp da gördüğüm Gönül verip sevdiğim A Dirse Han...
- Kalkıp yerinden doğruldun Karakazılık atına sıçrayıp bindin Göğsü güzel dağa ava çıktın
- İki vardın bir gelirsin Yavrum hani?
- Karanlık gecede bulduğum oğul hani
- Çıksın benim görür gözüm a Dirse Han yaman seğrir Kesilsin oğlan emen süt damarım yaman sızlar
- Sarı yılan sokmadan akça tenim kalkıp şişer Biricik oğlum görünmez, bağrım yanar Kuru kuru çaylara sucu saldım
- Kara-donlu dervişlere adaklar verdim
- Aç görsem doyurdum yalnızca görsem donattım Tepe gibi et yığdım
- Göl gibi kırmızı sağdırdım
- Dilek ile bir oğul gücile buldum Biricik oğul haberini a Dirse Han Desene bana
- Karşı yatan karadağdan bir oğul uçurdunsa söyle bana Kanın akan Yüğrük sudan
- Bir oğul akıttınsa söyle bana Aslanla kaplanına
- Bir oğul yedirdinse söyle bana Kara donlu azgın dinli kâfirlere Bir oğul aldırdınsa söyle bana Han babamın katına ben varayım Ağır hazine bol asker alayım Azgın dinli kâfire ben varayım
- Yaralanıp Kazılık atımdan inmeyince Yenimle alca kanımı silmeyince
- Kol-but olup yer üstüne düşmeyince Yalnız oğul yollarından dönmeyeyim
- Yalnız oğul haberin, a Dirse Han, söyle bana
- Kara başım kurban olsun bugün sana (Gökyay,2000,s.12).

Hediye Vermek: Dede Korkut Destanı'ndan Kam Büre Bey Oğlu Bamsı Beyrek Boyu hikâyesinde hediye verme konusu şöyle işlenmiştir;

Bay Büre der. Han Kazan nice ağlamayayım, nice buzlamayayım, oğulda ortacım yok, kardaşa kaderim yok. Ulu Tanrı beni hor görmüştür. Beyler tacım tahtım için ağlarım, bir gün ola düşüp ölürüm, yerimde yurdumda kimse kalmaz, dedi. ...Böyle diyince soylu Oğuz Beyleri yüzlerini göğe tuttular, el kaldırıp dua eylediler. Ulu Tanrı sana bir oğul versin, dediler. O zamanda beylerin duası dua, ilenci ilenç idi. duaları kabul olurdu...

— Bay Büre Bey bezirgânlarını yanına okudu, buyruk verdi:

Bre bezirgânlar, yüce Tanrı bana bir oğul verdi. Varın Rum iline benim oğlum için görülmedik, yahşi armağanlar getirin, benim oğlum büyüyünceye değin, dedi. Bezirgânlar da öyle olsun hanım deyip gece gündüz yol aldılar. Bay Büre'nin oğlu için bir deniz kulunu boz aygır aldılar. Bir ak tozlu sert yay aldılar. Bir de altı dilimli gürz aldılar. Yol hazırlığını gördüler diyerek sevdiklerine hediye vermenin güzelliğini bize göstermektedir. Ayrıca, Kanlı Koca oğlu Kanturalı boyu hikâyesinde de Kanlı Koca evlenmek isteyen oğluna; “Oğul, kız görmek senden; mal, rızık vermek benden,” (Gökyay,2000,s.134) diyerek günümüzde de devam eden bir geleneği göstererek hediyesinin ne olacağını söylemektedir.

Sözünde Durmak (Dürüstlük): Dede Korkut Destanı, Kam Büre Oğlu Bamsı Beyrek Boyu hikâyesinde; Bamsı Beyrek düğün gecesi gelin odası içinde yiyip içip habersiz oturken gece uykusunda kâfir otağa saldırır. Otuz dokuz yiğit ile Beyrek esir alınır. Onaltı yıl geçer, Beyrek'in ölüsünü dirisini bulamazlar. Bayburt Hisarı tekfurunun kızı esir Bamsı Beyrek'e âşık olur ve onu kaleden kaçırarak kurtarır. Bamsı Beyrek kaleden kaçarken tekfura otuz dokuz arkadaşını şu sözlerle emanet etmiştir;

- Bre sası dinli kâfir,
- Benim ağzıma söğüp durursun, dayanamadım, Kara domuz etinden yahni yidirdin, katlanamadım, Tanrı bana yol verdi, gider oldum, bre kâfir
- Otuz dokuz yiğidimi sana emanet veririm, bre kâfir Birini eksik bulsam, yerine on öldürürüm
- Onunu eksik bulsam, yerine yüz öldürürüm, bre kâfir Otuz dokuz yiğidim emanettir, bre kâfir
- dedi, aldı yürüyüverdi...
- Beyrek der: Hanım Kazan yoldaşlarımı çıkarmayınca, hisarı almayınca murada ermem dedi.
- Kazan Bey, Oğuz'una bir kez haykırdı. Beyrek uğruna beni seven beyler, yiğitler binsin dedi.
- Soylu Oğuz beyleri atlandılar, Bayburt Hisarı nerdesin? deyip atlarını sürdüler. Kâfirin casusları vardılar, haber ettiler. Tekürde askerini toplayıp karşı çıktı.
- Soylu Oğuz beyleri arı sudan abdest aldılar, ak alınlarını yere kodular; iki rekât namaz kıldılar. Atlarına binip adı görklü Muhammed'e salâvat getirdiler; kından kılıç sıyırıp tekbir getirdiler, kâfire at saldılar. Beyrek, Yigenek, Kazan Bey, Kara Budak. Deli Dünder, Kazan oğlu Uruz Bey toplanıp Han Kazan önlerinde, hisara yürüyüş ettiler.
- Beyrek otuz dokuz yiğidinin üzerine geldi. Onları sağ ve esen buldu. Allah'a şükür eyledi. Kâfirin kilisesini yıktılar, yerine mescit yaptılar. Keşişlerini öldürdüler; ezanlar okuttular, yüce Tanrı adına hutbe okuttular, namaz kıldılar (Gökyay,2000,s.91).

Terbiyeli Olmak: Türk toplumu içinde evladın terbiyeli olması anne-baba kadar toplum içinde büyük bir değerdir. Kazan Han Oğlu Uruz'un tutsak olduğu boyu anlatan hikâyede Oğuz toplumu içerisinde anne-babanın evlatlarına verdiği terbiye örneği aşağıdaki manzumede açıkça dile getirilmiştir.

- Oğul oğul, ay oğul,
- Yağya girip baş kesmedin; Adam öldürüp kan dökmedin; Ala gözlü kırk yiğidini yanına al,
- Göğsü güzel kaba dağlar başına çık; Benim savaştığımı, benim dövüştüğümü, Benim çekiştığımı, benim kılıçlaştığımı, Gör, öğren, hem de bize pusu ol!
- dedi. Uruz babasının sözünü kırmadı. Tuttu, geri döndü. Yerden yüce dağlar başına yoldaşlarını alıp çıktı. O zamanda oğullar ataya karşı gelmez, oğul ata sözünü iki eylemezdi. İki eylese o oğulu kabul etmezlerdi (Gökyay,2000,s.102).

Anne / Baba Sevgisi: Dede Korkut hikâyelerinde anneye çok önem verilmiştir. Anneye verilen bu önem, onun doğurganlığından, erkekler kadar cesur ve yiğit yetiştirmesinden, ailesi tarafından verilen terbiyeden ileri gelmektedir. Salur Kazan'ın evinin yağmalandığı hikâyede, Kazan Han için annesinin kurtarılması, eşi Burla Hatun'un tutsak kalmasından daha büyük önem taşımaktadır. Salur Kazan'ın, Şöklü Melik'e söylediği şu sözler, anneye ne denli büyük bir değer ve önem verildiğini ortaya koymaktadır.

- Kazan der: Karacuk Çoban, anamı kâfirden dileyeyim, at ayağı altında kalmasın, dedi. At ayağı külük, ozan dili çevük olur. Kazan kâfire çağırıp soylamış, görelim hanım ne soylamış:
- Bre Şöklı Melik,
- Dönlüğü altın ban otağlarımı götürmüşsün, Sana gölge olsun
- Ağır hazinemı bol akçamı götürmüşsün, Sana harçlık olsun
- Kırk ince belli kızla Burla Hatun'u götürmüşsün, Sana tutsak olsun
- Kırk yığitle oğlum Uruz'u götürmüşsün, Kulun olsun
- Tavla tavla şahbaz atlarımı götürmüşsün, Sana binit olsun
- Katar katar develerimi götürmüşsün, Sana yüklet olsun
- Yaşlı anamı götürmüşsün, bre kâfir, Anamı ver bana,
- Savaşmadan, vuruşmadan bırakıp geri döneyim, Belli bil! (Gökyay,2000,s.38)

Nemci, (1933,s.53) Kanlı Koca Oğlu Kanturalı Boyu hikâyesi için; “O devrin kahramanları anaya, babaya karşı hürmet duygusunda çok kuvvetlidir. Kanturalı, evlenme yaşına geldiği halde kendisi dileğini ortaya koymuyor. Babasından karar bekliyor. Babası düşünüp evlenme yaşı geldiğini söyleyinceye kadar içeri açmıyor”, diyerek evladın ailesine olan saygı ve hürmetini açıklık getirmektedir.

Namuslu Olmak: Dede Korkut hikâyelerinin Oğuz dönemi kültüründeki geleneksel davranış biçimi ışığında önem taşıyan noktalardan biri de namus kavramıdır. Banıççek'in 16 yıl boyunca kocası Bamsı Beyrek'i beklemesi, Burla Hatun'a oğlu Uruz'un ölüm pahasına da olsa babasının namusunu kirletmemesini istemesi, eşler ve aile arasındaki büyük bir güven ve namus kavramını ortaya koymaktadır.

Boyu uzun Burla Hatun... Kırk ince belli kızın içine girdi, öğüt verdi. Der: “Hanginize yapışlırsa Kazan'ın hatunu hanginizdir diye, kırk yerden ses veresiniz” dedi.

Şöklı Melik'ten adam geldi. “Kazan Bey'in hatunu hangisidir” dedi. Kırk yerden ses geldi, hangisidir bilmediler.

Kâfire haber verdiler, “birine yapıştık, kırk yerden ses geldi, bilmedik hangisidir” dediler... Kazan'ın hatunudur, çekin döşeğimize getirelim, kadeh sunduralım demişler. Senin etinden oğul yiyeyim mi, yoksa pis dinli kâfirin döşeğine gireyim mi, baban Kazan'ın namusunu lekeleyeyim mi, nice deyim oğul hey” dedi. Uruz der:

- Ağzın kurusun ana, Dilin çürüsün ana,
- Ana hakkı Tanrı hakkı almasaydı Kalkarak yerimden doğrulaydım, Yakanıla boğazından tutaydım, Kaba ökçem altına salaydım,
- Ak yüzünü kara yere tepeydim, Ağzınla burnundan kan şorladaydım, Can tatlısını sana göstereydim,
- Bu nasıl sözdür?

Sakın kadın ana benim üzerime gelmeyesin. Benim için ağlamayasın. Ko beni kadın ana çengele vursunlar. Ko, etimden çeksinler, kara kavurma etsinler! Kırk bey kızının önüne iletinler! Onlar bir yediğinde sen iki yi, kâfirler bilmesinler duymasınlar da sası dinli kâfirin döşeğine varmayasın. Sağrağımı sürmeyesin. Atam Kazan'ın namusunu simayasın sakın, dedi (Gökyay,2000,s.35).

İnsanları Sevmek: Destanda, Oğuz toplumundaki bir kişinin çektiği sıkıntı tüm Oğuz'a yansımaktadır. Herkes aynı sıkıntıya ortak olur ve çözüm arar. Toplumun birbirlerine olan güven ve sevgisi Oğuz geleneklerinden, kültüründen yansıyan ışıktır. Aşağıda Basat'ın Tepegözü öldürdüğü hikâyedeki olaylar buna örnek olarak gösterilmektedir.

Dedem Korkut'u Tepegöz'e gönderdiler. Geldi selam verdi: Oğul Tepegöz, Oğuzlar elinde halsiz düştü, bunaldı. Ayağının toprağına beni yolladılar, sana kesim verelim, dediler, dedi.

- Tepegöz: Günde altmış adam verin yemeğe, dedi.
- Dede Korkut: Böyle olursa sen adam komaz, tüketirsin, dedi. Ama günde iki adamlı beş yüz koyun verelim, dedi...

- Dört oğlu olan birini verdi, üçü kaldı; üç olan birini verip ikisi kaldı; iki oğlu olan birini verdi biri kaldı.
- Kapakkan derlerdi, bir kişi vardı. İki oğlu vardı, bir oğlunu verip biri kalmıştı. Yine sıra dolanıp ona gelmişti. Anası feryat edip ağladı, sıkladı.
- Meğer hanım, Aruz oğlu Basat savaşa gitmişti, o sırada geldi. Karıcık: Basat şimdi akından geldi, varayım, bolayki bana bir tutsak vereydi, oğlancığımı kurtaraydım, dedi...
- Hikâyede Basat Tepegöz'ü yener ve af dileyen Tepegöz'e şöyle der; Bre aksakallı babamı ağlatmışsın,
- Karıcık ak pürçekli anamı buzlatmışsın, Kardeşim Kıyan'ı öldürmüşsün,
- Akça yüzlü yengemi öksüz komuşsun, Ela gözlü bebeklerini öksüz komuşsun, Kor muyum seni
- Kara polat öz kılıcımı çekip sıyırmayınca, Kafalı, börklü başını kesmeyince,
- Alca kanını yeryüzüne dökmeyince, Kardeşim Kıyan'ın kanını almayınca, Komam!
(Gökyay,2000,s.175–185)

Hayırseverlik / Yardım: Dede Korkut Destanı'nın ilki olan Dirse Han Oğlu Boğaç Han hikâyesinde Bayındır Han, bir yere ak otağ, bir yere kızıl otağ, bir yere kara otağ diktirmiş, oğlu olana ak otağa, kızı olana kızıl otağa, oğlu kızı olmayana kara otağda misafir ederek, kara keçe altına döşer, kara koyun yahnisinden önüne getirir, yerse yesin, yemezse kalksın gitsin diyerek, oğlu kızı olmayana Tanrı'nın beddua ettiğini ve kendilerinin de beddua edeceklerini söylemektedir. Dirse Han'ı karşılayarak kara otağa kondurur, kara keçe altına döşer, kara koyun yahnisinden önüne getirir ve "oğlu, kızı olmayana Tanrı Taala beddua etmiştir, biz de beddua ederiz, belli bil" denilmektedir. Dirse Han bu olayı eşine anlatır ve gazap etmeye kalkınca eşinin cevabı da şöyle olmuştur.

- Hay Dirse Han, bana haşmetme! İncinip acı sözler söyleme! Yerinden kalk,
- Alaca çadırını yeryüzüne diktir,
- Attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kırdır, İç Oğuz'un Dış Oğuz'un beylerini üstüne yığınak et, Aç görse doyor,
- Yalıncağ görse donat, Borçluyu borcundan kurtar, Tepe gibi et yığ,
- Göl gibi kırmızı sağdır, Ulu toy eyle, hacet dile, olaki bir ağzı dualımın berekatıyla Tanrı bize erdemli çocuk verir, dedi.
- Dirse Han dişi ehlinin sözü ile büyük bir ziyafet verdi, dilek diledi. Attan aygır, deveden erkek deve, koyundan koç kestirdi. İç Oğuz, Dış Oğuz beylerini basma topladı. Aç görse doyurdu. Çıplak görse donattı. Borçluyu borcundan kurtardı (Gökyay,2000,s.4).

Türk toplumundaki inanç günümüzde de aynı niteliktedir. Yapılan her iyiliğin, hayırseverliğin, yardıma ihtiyacı olanların yanında olmanın mutlaka karşılığının olacağı, hem toplum tarafından, hem de Tanrı tarafından inanç gereği ödüllendirilerek verileceğini, hikâye bize beyan edilmektedir.

Büyüklerle Saygılı Olmak: Beyrek der: İzninizle beyler, sizin aşkınıza çekeyim yayı, atayım oku, dedi. Meğer güveyinin yüzüğünü nişan edip ona atarlardı. Beyrek okla yüzüğü vurdu, paralandı. Oğuz beyleri bunu görünce el çırpıtlar, gülüştiler. Kazan Bey bakıp temaşa ederdi. Adam gönderdi, Beyrek'i çağırdı. Deli ozan geldi, baş indirdi, bağır bastı, selâm verdi.

Baş indirip bağır basmak Oğuz töresinde büyüklerle, beylere, hanlara karşı yapılan bir saygı göstergesidir. Onlara selam vermek, büyüklükleri karşısında saygı ile eğilmek, hürmet göstermek anlamındadır.

Begil oğlu Emren Boyu'nu beyan eden hikâyede ise büyüklerle karşı saygı özetle şöyledir; Begil attan düşüp ayagını kırar. Bunu öğrenen düşman Begil'in yurduna saldırır. Oğlu Emren babasının elbiselerini giyerek düşmana karşı savaşır. Emren kazanır ve babası oğlunu alarak Bayındır Han'ın karşısına çıkar. Hikâyede bu olay şöyle dile getirilmektedir: "...Ak alınlı Bayındır Han'a pençik çıkardı. Oğlunu aldı, Bayındır Han'ın divanına vardı, el öptü" (Gökyay,2000,s.203).

Eşine Hürmet Etmek: Kazan Han Oğlu Uruz'un tutsak olduğu boyu anlatan hikâyede, Oğuz toplumu içerisinde eşlerin birbirlerine olan saygı ve hürmeti, Kazan Han'ın eşi Burla Hatun'un şu sözleri ile dile getirilmiştir.

- Oğlancığının ilk avıdır, kanlı Oğuz beylerini toplayayım, dedi.
- Han kızı gördü ki Kazan geliyor, toparlanıp yerinden ayağa kalktı, samur cübbesini eğine aldı, Kazan'ı karşıladı. Gözlerini kaldırdı, Kazan'ın yüzüne doğru baktı
- Hanım Kazan,
- Beri gelsen-e Salur beyi, Salur görkü! Başım bahtı, evim tahtı,
- Han babamın güveyisi, Kadın anamın sevgisi, Babamın, anamın verdiği, Göz açıp gördüğüm, Gönül verip sevdiğim,
- Bey yiğidim, Kazan! (Gökyay,2000,s.105)

Dirse Han Oğlu Boğaç Han boyu hikâyesinde ise, Dirse Han'ın aşağıda ifade ettiği sözler eşine olan hürmetini, eşler arasındaki hoşgörü ve muhabbeti gözler önüne sermektedir.

- Dirse Han evine geldi. Çağırıp hatununa soylar, görelim hanım ne soylar:

Beri gelsene başım bahtı evim tahtı Evden çıkıp yürüyende servi- boylum, Topuğunda sarmaşınca kara saçlım, Kurulu yaya benzer çatma kaşlım, İkiz badem sığmayan dar ağızlım, Güz elmasına benzer al yanaklım, Kavunum yemişim, Kadınım, direğim, dölğim! (Gökyay,2000,s.3)

Birlik, Beraberlik-Dayanışma: Fertlerdeki tarih şuuru milli kültürü meydana getiren önemli bir faktördür. Bir milletin yaşayışını etkileyen dil, din, ırk, hukuk, düşünce ve ahlâk ve diğer sosyal unsurlar vardır. Bu unsurlar asırlardır fertleri birbirine bağlar ve diğer milletlere karşı milli birliği oluşturmaktadır (Gök,2002,s.199–208). Dede Korkut, milli birlik için şöyle söylemektedir. “Birlik, el ele vererek olur. Doğrudur. Ama elin eline, el verenin birliği de, dirliği de bozulur. El olma, Elin olma, Elden olma. El olan, elin olan, elini de, kolunu da, Vatanını, bayrağını, dinini, namusunu ve dahi devletini kaybeder.”

Salur Kazan'ın evinin yağmalandığı boyu beyan eden hikâyede ve diğer birçok hikâyede düşmana karşı tek başına giden kahramanların yardımına bütün Oğuz beylerinin yetişmesi, Oğuz'un birlik ve beraberliği şöyle dile getirilmiştir;

Bu arada soylu Oğuz beyleri yetişti, hanım görelim kimler yetişti. Kara Dere ağzında Kadir veren, kara boğa derisinden beşiğinin örtüsü olan, hiddeti tutunca kara taşı kül eyleyen, bıyığını ensesinde yedi yerde düğümleyen, yiğitler ejderhası, Kazan Bey'in kardaşı Kara Göne sürüp geldi, çal kılıcın kardaş Kazan, geldim, dedi.

Bunun ardınca görelim kimler yetişti, geldi: Demir Kapı Derbendi'ndeki demir kapıyı tepip alan, altmış tutam alaca mızrağının ucunda er böğürten, Kıyan Selçük oğlu Deli Dunder sürüp geldi, çal kılıcını ağam Kazan, geldim, dedi.

Bunun ardınca hanım görelim kimler yetişti: Hemid ile Merdin kalesini tepip yıkan, demir yaylı Kapçak Melik'e kan kusturan, gelerek Kazan'ın kızını erlik ile alan, Oğuz'un aksakallı ihtiyarlarının görünce o yiğidi takdir ettiği, al ipekli şalvarlı, atı deniz ördeği püsküllü, Kara Göne oğlu Kara Budak sürüp geldi, çal kılıcını ağam Kazan, geldim, dedi.

Bunun ardınca... Gaflet Koca oğlu Şir Şemseddin... boz aygırlı Beyrek... Kazılık Koca oğlu Bey Yigenek... Kazan Bey'in dayısı, at ağızlı Aruz Koca... bıyığı kanlı Bügdüz Emen... Eylik Koca oğlu Alp Eren, Sayılmakla Oğuz beyleri tükense olmaz, hep yetiştiler. Arı sudan abdest aldılar, ak alınlarını yere kodular, iki rekât namaz kıldılar Adı güzel Muhammed'e salâvat getirdiler, derhâl kâfire at saldılar, kılıç çaldılar (Gökyay,2000,s.40–43).

3.2. Dini Değerler

Din, toplumu ayakta tutan, aile, ahlak, hukuk, ekonomi, eğitim gibi sosyal ve kültürel değerlerle bağı olan bir etkendir. İlkel çağlardan günümüze kadar gelen bütün toplumlarda din inancı ve kurumu var olmuştur. Dinin toplumlarda başlıca iki aktif rolü vardır. Birincisi toplumda birlik ve bütünlüğü sağlamak, ikincisi ise toplum üzerindeki dine bağlı inanç değerleri aracılığı ile düzeni sağlama yönünde kontrol görevi yapmaktır.

Alçakgönüllülük (Tevazu): Alçakgönüllülük Türk toplumu içerisinde geçmişten günümüze kadar gelmiş toplumsal bir değer, bir yaşam ve düşünce biçimidir. İnanç sistemimiz ve kültürel değerlerimiz arasında önemli bir yere sahiptir. Bu değere ilişkin örnek Kam Büre oğlu Bamsı Beyrek hikâyesinde şöyle verilmektedir.

Oğuz zamanında töre bu idi ki bir yiğit evlense ok atardı, ok nereye düşerse orada gerdek dikerdi. Beyrek Han da okunu attı, dibine gerdeğini dikti. Adaklısından ergenlik bir kırmızı kaftan geldi. Beyrek kaftanı giydi. Yoldaşlarına bu iş hoş gelmedi, canları sıkıldı.

- Beyrek:
- Niye canınız sıkıldı? dedi.
- Nice sıkılmasın? Sen kızıl kaftan giyersin, biz ak kaftan giyeriz, dediler. Beyrek yoldaşlarına:
- Bu kadar nesneden ötürü neye canınız sıkılıyor? Bugün ben giydimse, yarın nayibim giysin, kırk güne değin sıra ile giyiniz, ondan sonra bir dervişe verelim dedi. Bunların da gönlü hoş oldu (Gökyay,2000,s.64).

Haksızlık Yapmamak: Hak ve hakkaniyet, bütün kültürlerde yer alan değerlerdendir. Adalet kavramının ve hukuk sisteminin özünde, haklı olana hakkını vermek demektir. Kültüre değer veren bir toplumun hakkaniyet kavramında yalan, hırsızlık, sahtekârlık, haksız kazanç, görevi kötüye kullanma gibi kötü davranışlar bulunmamaktadır. Bu gibi kötü davranışlarda bulunan kişiler de toplum tarafından kabul görmemektedir. Türk toplumunda ise hakkaniyet düşüncesi halk arasında sıkça kullanılan “Yiğidi öldür, hakkını yeme” atasözü ile ne denli önem verilen bir değer olduğunu bizlere göstermektedir.

Dede Korkut Destanı'nın tüm hikâyelerinde hak ve adalet konusu Oğuz toplumunun önemli bir değer yargısı olarak işlenmektedir. Hikâyelerin hiç birinde, kâfirlerle savaşlarda ya da kahramanların mücadelelerinde, halkın içindeki inançlar, töre ve gelenekler, aile ya da toplum yaşantısı içinde verilen eğitim sebebiyle haksızlık yapılmamaktadır. Ölçü her zaman eşitlik ve adalet yönündedir.

İnançlı Olmak / Kutsallık: Türklerin İslamiyet'i kabulünden sonra kurulan Türk devletlerinin (özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun), İslamdan önce kurulan Türk devletlerine göre daha istikrarlı ve uzun ömürlü olmasının nedeni, kaynağını İslam dininde bulduğu Allah'a olan sonsuz inanç duygusudur. Bu inanç duygusu hikâyelerin sonunda Dede Korkut'un gelip, boy boylayıp, soy soylaması, kopuz çalıp Oğuzname düzmesi ile anlatılmıştır.

- Dedem Korkut destan söyledi deyiş dedi, bu Oğuznameyi düzdü koştı, böyle dedi:
- Onlar da bu dünyaya geldi geçti, Kervan gibi konu göçtü.
- Onları da ecel aldı yer gizledi, Fani dünya yine kaldı, Gelimli gidimli dünya,
- Son ucu ölümlü dünya,
- Kara ölüm geldiğinde geçit versin.

Sağlıkla, akılla devletini Hak artırsın. O övdüğüm yüce Tanrı dost olarak medet eriştirsin. Dua edeyim hanım: Yerli kara dağların yıkılmasın. Gölgeli büyük ağacın kesilmesin Taşkın akan güzel suyun kurumamasın. Kanatların uçları kırılmasın. Koşar iken ak boz atın sendelemesin. Vuruşunca kara çelik öz kılıcın çentilmesin. Dürtüşürken alaca mızrağın utanmasın. Ak bürçekli ananın yeri cennet olsun. Aksakallı babanın yeri cennet olsun. Hakkın yandırdığı çırağın yana dursun. Kadir Tanrı seni namerde muhtaç eylemesin hanım hey! (Gökyay,2000,s.248).

Kazılık Koca oğlu Yeğenek boyunu beyan eden hikâyede ise Yeğenek Tanrı'ya olan inancını şu manzume dizelerle dile getirmiştir. Sonra Kazılık Koca oğlu Yigenek, taze yiğiticik yaradan Allah'a sığındı, ölümsüz mabudu övdü, der:

- Yücelerden yücesin, Yüce Tanrı!
- Kimse bilmez, nicesin? Ulu Tanrı!
- Sen anadan doğmadın, Sen atadan olmadın, Kimsenin rızkını yemedin, Kimseye güç etmedin, Her yerde teksin,
- Allah yücelerden yücesin!

- Adem Peygambere sen taç giydirdin,
- Şeytana sen lanet kıldın, Bir suçtan ötürü, Kapından sürdünçıkardım! Nemrud göğe ok attı,
- Karnı -yarık balığı karşı tutan ulu güçlü Tanrı sensin! Ululuğuna sınır yok,
- Senin boyun bosun yok, Gövden yok, atan yok,
- Vurduğunu büyütmeyen Ulu Tanrı! Ezdiğini belirtmeyen belli Tanrı! Yücelttiğini göğe kaldıran görklü Tanrı! Kızdığını yere çalan güç-yetmez Tanrı! Birliğine sığındım Çalabım, güçlü Tanrı! Yardım senden,
- Kara donlu kâfire at teperim,
- İşimi sen onar, dedi (Gökyay,2000,s.167).

İyilik Yapmak: Kazan Bey'in oğlu Uruz'un tutsak olduğu boyu beyan eden hikâyede Kazan Han, oğlunu hanlık topraklarının sınırlarını göstermek amacıyla otağdan ayrılırlar. Casusların haber vermesi ile Kazan Han ve yiğitlerine saldıran düşman askerleri babasından farklı bir yerde duran Uruz'u esir alırlar. Kazan Han oğlunun korkup annesine kaçtığını sanarak otağına döner. Burla Hatun, oğlu Uruz'u göremeyince Tanrı'nın bir oğlan vermesi için yaptığı iyilikler ve hayır duaları ile oğlu Uruz'a nasıl sahip olduğundan bahsederken eşi Kazan Han'a sitemini şu sözlerle dile getirmiştir.

- Kuru kuru çaylara sucu saldım, Kara donlu dervişlere adak verdim,
- Yanıma doğru baktığımda komşuma iyi baktım, Umanına usanına aş yidirdim,
- Aç görsem doyurdum, Yalıncağ görsem donattım,
- Dilek ile bir oğulu güç ile buldum,
- Yalnız oğul haberini, a Kazan, desene bana,
- Demez olsan, yana yakıla ilenirim, Kazan sana (Gökyay,2000,s.107)

Ayrıca, Kazan Bey'in oğlu Uruz'un tutsak olduğu boyu beyan eden hikâyede fakirlere yardım ve iyilik konusu şöyle dile getirilmiştir. “Hanım hey! Bir gün Ulaşoğlu, erenlerin arslanı, tülü kuşun yavrusu, yoksul, güçsüz kişinin umudu, kalmış yiğit arkası...” sözleri ile devam eden söylemde, Oğuz toplumu içindeki kişilerin birbirlerine olan desteği bize yansıtılmıştır (Gökyay,2000,s.94).

Paylaşımçı Olmak: Hanım hey! Kazan üç yılda bir İç -Oğuz, Dış – Oğuz beylerini toplardı. Üçok, Bozok yığınak olsa Kazan evini yağmalatırdı. Kazan Bey'in âdeti bu idi ki kaçan evini yağmalatsa helalinin elini alır, evinden dışarı çıkardı. Bundan sonra evinde nesi var, nesi yok yağma ederlerdi (Gökyay,2000,s.237).

Dede Korkut hikâyelerinin sonuncusu olan Dış Oğuz'un iç Oğuz'a isyanını anlatan hikâyede paylaşımçı olmayı, toplumun birlikteliğini sağlam tutmak amacıyla, Oğuzların en büyük kahramanı ve liderlerinden olan Kazan Han, evini yağmalatarak bize göstermektedir.

Boratav (1982,s.108) bu durumu şöyle izah etmektedir. Şehir ekonomisine girmemiş bir göçebe cemiyette... akınlardan... hikâyelerin kahramanı olan hanlar ve beyler büyük hisse alırlar; fakat ganimetlerden bütün yurt halkına pay çıkarmak adeti, büyük merasimlerde bütün kabileye verilen şölen ziyafetleri ve “ev yağmalatmaları”, zaten ihtiyaçları mahdut bir cemiyette hayat seviyelerini muvazene halinde tutmaya muvaffak olur.

Erdemli / Ahlaklı Olmak: Güzel ahlak, insanlar arasındaki yardımlaşma, dürüstlük, hoşgörü, adalet, fedakârlık gibi erdemlerin temel kaynağıdır. Bu ahlakın varolmadığı bir ortamda saydığımız değerlerin hiçbirinden söz etmek mümkün değildir. Türk ahlaki değerleri şöyle sıralanabilir; Doğruluk, cömertlik, adalet, dostluk, sadakat, kanaat, vefa, ilim, sabır, sır saklamak, yalan söylememek, zina yapmamak, hırsızlık etmemek, büyüklere saygı, ayıbı örtmek, çığ söz söylememek, kötü söze cevap vermemek, herkese iyilik yapmak, misafir sevmek, din farkı gözetmeden bütün insanları sevmek (Kurtkan, 2005,s.5–67).

Dede Korkut Destanı'ndaki hikâyelerde anlatılan olaylar, kahramanların yanı sıra Oğuz toplumunun davranışları, hikâyelere destan özelliği kazandırdığı gibi, toplumda geçerli olan kişilikleri ve kişilerde olması gereken karakter ölçülerini, hayat anlayışlarını vermektedir. Dede Korkut'un dile getirdiği kişilik ölçüleri, Oğuz geleneğinin

hükümleridir. Bir Oğuz erinde her şeyden önce erdem ve hüner gereklidir. Dede Korkut'un aşağıdaki sözleri bunu bize göstermektedir.

- Hey Dirse Han, Oğlana beylik, taht ver, Erdemlidir;
- Boynu uzun bidevi at ver, biner olsun, Hünerlidir;
- Ağıllardan tümen koyun ver bu oğlana, şişlik olsun Erdemlidir;
- Kaytabandan kızıl deve ver bu oğlana, yüklet olsun, Hünerlidir;
- Altın başlı ev ver bu oğlana, gölge olsun, Erdemlidir;

Omuzu nakışlı cübbe, giyecek ver bu oğlana, giyer olsun, Hünerlidir; Bayındır Han'ın Ak meydanında bu oğlan savaş etmiştir, bir boğa öldürmüş, senin oğlunun adı Boğaç olsun, adını ben verdim yaşını Allah versin, dedi (Gökyay,2000,s.7).

Dede Korkut, hikâyelerinde ısrarla hüner ve erdem üzerinde durulmaktadır. Dirse Han'ı oğluna karşı kötöleyen kırk yoldaşı da erdemsizlik gösterenler olarak hikâyesinde işleyerek, destanda yapıcı, topluma faydalı olan davranışların, erdemli olan davranışlar olduğu anlatmaktadır. Bu bizlere destanın ahlaki bir sistemin savunuculuğu üzerinde kurulduğunu göstermektedir.

Yalancı Olmamak: Ergin'den (2000,s.2) aktarılan Dede Korkut'un mukadimesinde yalan hakkında şöyle denilmektedir. "Yalan söz bu dünyada olunca olmasa daha iyi. Gerçeklerin üç otuz on yaşını doldursa daha iyi. Üç otuz on yaşınız dolsun, Hak size kötülük getirmesin, devletiniz devamlı olsun hanım hey!" sözleri Oğuz döneminde yalanın ve yalancının toplum içerisinde değersiz, saygısız kişiler olacağını ortaya koymaktadır. Yalan konusu hikâyelerin sonuncusu olan, İç Oğuz'a Dış Oğuz'un asi olup Beyrek'in öldüğü boyu anlatan hikâyesinde şöyle dile getirilmektedir.

- Aruz bütün beylere hilat giydirdi. Döndü.

Beyler, Beyrek te bizden kız almıştır, güveyimizdir, amma Kazan'ın inağıdır, gelsin bizi Kazanla barıştırırım, deyelim; aldatalım, obamıza getirelim. Gelip bizi dinlerse hoş; dinlemezse ben sakalımı tutayım, siz kılıç üşürün, paralayın, aradan Beyrek'i kaldıralım. Beyrek gidince ondan sonra Kazan'la işimiz hayır ola dedi... Beyrek, hoş ola, dedi. Atını çektiler, bindi. Kırk yiğitle Aruz'un evine geldi. Dış Oğuz beyleri otururken girdi, selam verdi...

- Beyrek;
- bre kavat, ben bu işi duysam sana böyle gelir miydin? Aldatıp ta er tutmak avrat işidir,
- Avradından mı öğrendin sen bu işi? Kavat! dedi (Gökyay,2000,s.240–242).

Ayrıca Kam Büre Bey Oğlu Bamsı Beyrek boyu hikâyesinde de yalan söylememek ile ilgili şu söz geçmektedir. "Oğuz Beyleri içinde yalan yoktu" (Gökyay, s.67). Bu sözden anlaşıldığı üzere Oğuz toplumu içinde, ister beyler arasında olsun, isterse halk arasında olsun söylenen sözün doğru olduğu kabul edilmektedir.

Komşuluk Hakkı: Kazan Bey'in oğlu Uruz'un tutsak olduğu boyu beyan eden hikâyede Burla Hatun Kazan

- Han'a şöyle der;
- Kara donlu dervişlere adak verdim,
- Yanıma doğru baktığımda komşuma iyi baktım, Umanına usanına aş yidirdim, (Gökyay,2000,s.107)

Hikâyede Burla Hatun'un söylediği bu mısralardan anlaşıldığı üzere, hiçbir beklentisi olmadan, komşuluk hakkını gözeterek, İslam dininde "komşusu aç iken, tok yatan bizden değildir" inancıyla yön gösteren, komşular arasındaki anlaşma, yardım ve paylaşım güzelliğini ortaya koyan davranışı, o dönem Türk toplumu içerisinde gelenekleşmiş olduğu anlaşılan komşular arasındaki dayanışmanın nasıl olduğunu ve bugün de nasıl olması gerektiğini göstermektedir.

Temiz Olmak: Temiz olmak anlayışı, destandaki birçok hikâyede düşmanla savaşa girmeden önce "arı (temiz) sudan abdest aldılar, iki rekât namaz kıldılar" (Gökyay,2000, s.43.91.115.119) sözü ile Oğuz toplumunun dini

değer yargısı olarak temizlik anlayışını göstermektedir. İslam inancında temizliğe verilen önem konusunda, “temizlik imandan gelir” hadisi göz önüne alınacak olursa, bugün dahi temiz olmak Türk toplumu için dini inanç ve yaşantı açısından verilen en önemli değerlerdendir. Hikâyelerin geçtiği dönem açısından düşünülürse, destandaki Oğuz toplumunun yaşantısı İslamiyetin yayılmaya başladığı dönemleri teşkil etmektedir. Hikâyelerdeki kahramanlarda ister tek başına düşmana karşı savaşır olsun, ister ordu ile savaşa girilsin hikâyelerin çoğunda arı sudan abdest alma olayı geçmektedir. Bunun dini inanış gereği (sonuçta ölüm dahi olsa) şehit olma inancına bağlı, Allah’a temiz olarak ulaşma düşüncesine bağlanabilir. Anadolu kapılarını açan 1071 Malazgirt Savaşı’nın Türk hakanı Alpaslan’ın kefen olarak beyaz elbise giydiği, “ölürsem bu benim kefenimdir” dediği ve Cuma namazını kıldıktan sonra Bizans ordusu ile savaştığı tarih araştırmacılarımız tarafından bizlere aktarılan olaylardandır. Dede Korkut hikâyelerinde verilen, dini değerlere bağladığımız temiz olma, Türk toplumunda İslam öncesi ve sonrası önem verilen değer yargılarından biridir.

3.3. Siyasi Değerler

Eski Türk devletlerinin idaresinde yönetmeye yönelik ortaya konulan fikirlerden daha çok, yüzyılların meydana getirdiği tecrübeler, deneyimler ve öğütler yer almıştır. Ögel’e göre (1971,s.94) atasözlerinde kalıplaşan bu prensipler, halktan doğmuş ve artık halkın malı olmuş görüşlerdir. Bu sebeple, devleti idare eden aydın ve soylular ile halk arasında görüş ve anlayış ayrılıkları da ortadan kaldırılmış olmaktadır. Dede Korkut hikâyelerinde Bayındır Han’ın liderliğinde, Salur Kazan Han önderliğinde Oğuzların komşu düşmanları ile mücadeleleri anlatılmıştır. 2, 4, 6, 9, 10 ve 11. hikâyelerde anlatılan, muayyen bir cemiyetin düşman cemiyetlerle olan mücadelesidir. Ayrıca 12. hikâye olan İç Oğuz’un Dış Oğuz’a asi olup Beyrek’in ölmesi, iki boy arasındaki mücadelenin yanı sıra boylar arasındaki iç siyasi mücadele örneği olarak gösterilmektedir (Baratov,1983,s.103).

Hükmetmek: Türk kültürü, asırlar içinde meydana gelmiş ve Türklerin başka milletlere, bazen de kendi içlerinde hükmetme gücünü sağlamıştır. Türk toplumunda baş olmak, hükmetmek, bir olumlu değer ve özelliktir (Erdentuğ,1977,s.93). Kültürdeki sağlamlık milletin yaşama gücünü artırmıştır. Diğer taraftan bu sağlam kültür sayesinde diğer milletlere karşı konulmuştur. Dış Oğuz’un iç Oğuz’a isyanı adlı Dede Korkut’un sonuncu hikâyesinde, Üç Oklar ve Boz Oklar arasındaki güç savaşı, hükmetme konusu şöyle izah edilmiştir.

Kazan’ın odasına girdiler, selam verdiler; sen sağ ol, hanım, dediler. Bir yiğit aramızdan eksildi, senin yolunda baş verdi. Dirim kanını alalım; hem size ısmarlamış, benim kanımı alsın, demiş. Ağlamakla nesne mi olur? Doğrulup ayağa kalk, dediler.

- Kazan:
- Doğru çabucak cephaneyi yüklesinler, bütün beyler binsinler, dedi. Bütün beyler bindi. Kazan’ın konur atını çektiler, bindi. Boru çalındı, kös döğüldü. Gece gündüz demediler, yürüyüş oldu.
- Aruz’a ve bütün Dış Oğuz beylerine haber oldu. İşte Kazan geldi, dediler.
- Onlar da çeri toplayıp, boru çaldırıp Kazan’a karşı geldiler. Üç Ok, Boz Ok karşılaştılar.
- Alaylar bağlandı, koşunlar düzüldü, borular çalındı, davullar döğüldü.
- Aruz Koca meydana at tepti. Kazan’a çağırıp:
- Bre kavat sen benim karımımsın, sen gel, beri, dedi.
- Kazan kalkan yapıdı, süngüsünü eline aldı, başı üzerine çevirdi.
- Bre kavat, kancıklıkla er öldürmek nice olur, ben sana göstereyim, dedi.
- Aruz Kazan’ın üzerine at saldı. Kazan’ı kılıçladı, zerre kadar kestirmede, öte geçti.

Sıra Kazan’a geldi. Altmış tutam ala gönderini koltuğununaltına kıstırdı, Aruz’a bir gönder vurdu. Göğsünden yalabıdak öte geçti. At üzerinden yere saldı. Karadaşı Karagüne’ye işaret etti. Başını kes dedi. Karagüne attan indi, Aruz’un Başını kesti.

Dış-Oğuz beyleri bunu görüp hep attan indiler; Kazan’ın ayağına düştüler; suçlarını dilediler; elini öptüler. Kazan suçlarını bağışladı. Beyrek’in kanını dayısından aldı (Gökyay,2000,s.246–248).

Otoriteye Bağlılık (İhanetsizlik): Bir milletin fertlerini bir arada tutan en güçlü bağ olan ortak manevi değerler; aile ve milli ahlak, devletinde devamını sağlayan en önemli unsurlardandır. Bir insanın milletini, bayrağını sevmesi, devletine hizmet şuuru içinde çalışması, devlete bağlılık, vatan sevgisi gibi vasıfları toplumun manevi yönlerini kuvvetlendirerek, Türk milletinin tarih boyunca bütünlüğünü ve otoritesini muhafaza etmiştir. Türkler milli ve manevi değerlerine olan bağlılıkları sayesinde, en zor zamanlarda bile bütünlüğünü ve bağımsızlığını korumuştur. Dış Oğuz'un iç Oğuz'a isyanı adlı Dede Korkut hikâyesinde kahramanlar otoriteye bağlılıklarını canları pahasına da olsa sadık kalmışlardır. Buna örnek olarak hikâyede geçen aşağıdaki ifade verilmiştir.

Dış Oğuz beylerinden Aruz, Emen ve diğer beyler Beyrek'e mektup gönderdiler. Beyrek odasında yiğitleri ile yiyip içiyordu. Aruzdan adam geldi, selam verdi. Beyrek selam aldı. Dedi: Hanım, Aruz size selam ediyor, kerem etsin Beyrek gelsin bizi Kazan ile barıştırsın diyor. Beyrek pekâlâ dedi. Atını çektiler, bindi. Kırk yiğitle Aruz'un evine geldi. Dış Oğuz beyleri otururken girip selam verdi. Beyrek'e Aruz der: Biliyor musun seni niye çağırdık? dedi.

- Beyrek: Neye çağırdınız? Buyurun, dedi.
- Aruz: Hep şu oturan beyler Kazan'a asi olduk, and içtik, dedi. Muslaf getirdiler, sen de and iç dediler.
- Beyrek: vallahi ben Kazan'a asi olmam, deye and içti. Soylamış, görelim hanım ne soylamış?
- Ben Kazanın nimetini çok yemişim Bilmez isem gözüme dursun
- Kara koçta cins atına çok binmişim Bilmez isem bana tabut olsun Güzel kaftanlarını çok giymişim Bilmez isem kefenim olsun
- Alaca büyük otağına çok girmişim Bilmez isem bana zindan olsun Ben Kazandan dönmem belli bil...
- Aruz der: Bre herze merze söyleme, kanına susama, gel and iç dedi. Beyrek der: Vallahi ben Kazan uğruna başımı koymuşum, Kazan'dan dönmem, ister yüz parça eyle dedi (Gökyay,2000,s.241).

Destanın tüm kahramanları Oğuz idaresine, otoritesine tam bağlı hareket etmektedir. Bütün Oğuz'un başında Bayındır Han vardır. Kazan Han İç Oğuz'da olmasına rağmen bütün Oğuz'un lideridir. Onun bu umumi önderliği, sonuncu boyda Oğuz'un içerisine nifak saçıp, birliği bozmak isteyen dayısı Aruz'u öldürmesi ile daha da sağlamlaşmış olur (Cemşidov,1990,s.55).

Yurtseverlik / Vatanperverlik: Vatan (yurt), üzerinde yaşanan toprak parçasıdır. Vatan, bir milletin milli duygu, düşünce ve amaçlarının yaşandığı ve korunduğu alan, üzerinde yaşayan millete yağmuru, karı, dağları, dereleri ve ovalarıyla milletin karakter ve kültürüne özellik katan yerdir. İşte bu inançladır ki Türkler tarihin hiçbir döneminde vatansız kalmamış ve her zaman bağımsız yaşamışlardır. Türk değerlerinin başında, kutsal sayılan vatan toprağı gelmektedir. Türkler, vatan için ölmeye şehitlik gibi yüksek bir makam vermişlerdir. Vatan sevgisi bir insanın kendisinden başlayarak ailesini, akrabasını, dostlarını, insanlarını ve ülkesini sevmesinden başka bir şey değildir.

Cemşidov'a (1990, s.55) göre, "Dede Korkut Destanı'ndan doğan esas fikir, ülke dirliği ve adaleti muhafaa etmek, onun sınır bütünlüğünü, halkın şerefini ve birliğini koruyup, kollamaktan ibarettir. Kitapta ulvi vatanperverlik ve onunla bir vahdet teşkil eden hümanizm idealleri tasvir ve terennüm edilir" demektedir. Türk toplumunda vatana ihanet edenin suçu öz oğul dahi olsa ölümdür. Kazan Bey'in oğlu Uruz'un tutsak olduğu boyu anlatan hikâyede Kazan Han, savaşta düşmana esir düşen oğlunu korkup cepheden kaçmış sanarak şöyle demiştir.

- Uruz tutsak oldu. Kazan'ın bu işlerden haberi yok. Öyle sandı ki yağı basıldı, atının dizginini çevirdi geri döndü, geldi. Oğlunu koyduğu yerde bulamadı. "A beyler oğlan nereye gitmiş olmalı?" dedi.
- Beyler: Oğlan kuş yürekli olur, kaçıp anasına gitmiştir, dediler. Kazan karardı, döndü, der:
- Beyler Tanrı bize uğursuz oğul vermiş! Varayım, onu anasının elinden alayım, kılıçla paralayım, altı bölük edeyim, altı yolun ayırına bırakayım, bir daha kimse yazı yerde yodaşımı koyup kaçmasın, dedi (Gökyay,2000,s.105).

Barışçı Olmak: Türklerdeki göçebe kültürünün yaşam şartları gereği, siyasi ve sosyal hayatında demir ve demirciliği kullanarak savaşçılık kabiliyetlerini en iyi şekilde geliştirmelerinin yanında, huzur içinde

yaşayabilmek için insanların karşılıklı saygı hissi ile donanması gerektiğini de öğrenmiş ve insan kütlelerini sürekli barış halinde tutabilmek için toplum tarafından riayet edilen hukuk fikrine ulaşmıştır. Bu, devlet fikrinin doğuşudur (Kafesoğlu,2006,s.225–226).

Tarihte Müslümanların hâkim oldukları toplum ve devletlerde, çeşitli din ve inanç mensupları yüzyıllar boyu huzur ve güven içerisinde yaşamışlardır. İslâm tarihi bu güven ve barış ortamına dair zengin örneklerle doludur. Bugün Anadolu’da eski inançlara mensup, Roma, Yunan ve Hıristiyanlık medeniyetine ait kiliseler hala dimdik ayakta durmaktadır. Bu durum, Müslümanların inanç alanındaki öz güvenlerinin, İslâm dininin barış içerisinde ve birlikte yaşamaya verdiği önemin, başka din mensuplarına tanıdığı özgürlüğün bir göstergesi ve sonucudur.

Dede Korkut Destanı’nın birçok hikâyesinde kahramanlar isteyerek savaşmamakta ve kan dökmemektedir. Olayların öncelikle barışçı yoldan çözümlenmesine uğraşmaktadır. Fakat hikâyelerde Oğuz toplumu, düşman saldırısına ya casus yoluyla ya da gafil bir şekilde maruz kalmaktadır. Kahramanlar eşlerini, analarını, kardeşlerini, yoldaşlarını düşmandan kurtarmaya gittiklerinde dahi savaşmadan alıp, geri dönmek istemektedir. Bu olaya örnek olarak hikâyelerin başkahramanı olan Kazan Han’ın evinin yağmalanması gösterilebilir. Kazan Han, karısını, anasını ve oğlunu esir eden Şöklü Melik’in yanına gelip kan dökmek adına şöyle söylemektedir.

- Bre Şöklü Melik,
- Dönlüğü altın ban evlerimi götürmüşsün, Sana gölge olsun!
- Ağır hazinem, bol akçama götürmüşsün, Sana harçlık olsun!
- Kırk ince belli kızla Burla Hatun’u götürmüşsün, Sana tutsak olsun!
- Kırk yiğitle oğlum Uruz’u götürmüşsün,
- Kulun olsun!
- Tavla tavla şahbaz atlarımı götürmüşsün, Sana binit olsun!
- Katar katar develerimi götürmüşsün, Sana yüklet olsun!
- Yaşlı anamı götürmüşsün, bre kâfir, Anamı ver bana,
- Savaşmadan vuruşmadan bırakıp geri döneyim, Belli bil! (Gökay,2000,s.38)

Adaletli Olmak: Türk milleti, adaletten hiç taviz vermeyen, güvenilir bir millet olduğu için tarihte birçok ulus, dilleri, dinleri, kültürleri farklı olsa dahi Türk milletine tabi olmuştur. Hiçbir dönemde, tabi olan bu milletlere karşı haksızlık yapılmamış, kendi halkından biriymiş gibi davranılmıştır. Türk adaletinin son dönem temsilcisi Osmanlı İmparatorluğu 600 yıl boyunca cihan hâkimiyetini tüm Avrupa, Asya ve Afrika topraklarında göstermiş, dürüst ve adaletli yönetimi ile “Osmanlı adaleti” terimini tüm milletlere kabul ettirmiştir.

Tarih boyunca Türklerin değer yargıları içinde önemli bir yer oluşturan bu adalet anlayışı, Oğuz dönemini anlatan Dede Korkut Destanı’nın tümünde de görülmektedir. Hikâyelerde asla adaletsizliğin olduğu bir davranışa rastlanmamaktadır. Boylar halinde yaşayan Oğuz toplumunda her boyun hanı aynı özelliklere sahip olup adaletli ve dürüst bir yönetim sergilemektedir.

Bayrak Sevgisi: Bir milletin istiklal ve hürriyetinin sembolü kale ve burçlarında dalgalanan bayrağıdır. Bayrak “dalgalanan milli bir simge”dir. Bayrak basit bir bez parçası olmayıp, bir milletin tarihini, kültürünü ve kimliğini temsil eden, renk ve desenlerinde milletin acı ve tatlı hatıralarını nesilden nesile aktaran en önemli milli sembollerden biridir. Bayrak, eski Türk devletlerinin her şeyidir. Türkler bayrak direklerini göğün direği olarak görmüş ve inanmışlardır. Ögel, (1971,s.136) Çin kaynaklarında Türklerde bayraksız otağ, otağısız bayrağın olmadığını ve Çinlilerin

Türk hakanlarının çadırlarına bayraklı çadır anlamına gelen “ya çadırı” dediklerini kaydetmektedir. Destanda bayrağa olan sevgi ve saygı, bayrağın yüceliği ve kutsallığı, Uşun Koca oğlu Seğrek boyunda Eğrek’in şu sözler ile dile getirmiştir.

- Karanlık gece içinde yol sapıtsan umudun nedir? Yüce bayrak taşıyan hanınız kim?
- Seğrek’te kardeşi Eğrek’e şu sözlerle cevap verir: Karanlık gece içinde yol alsam, umudum Allah!
- Yüce bayrak taşıyan hanımız Bayındır Han!...

- Aynı şekilde Basat'ın Tepegözü öldürdüğü hikâyede de Basat Tepegöz'e şöyle söylemiştir.
- Kalkıp meydana çıktığımda yerim Gün ortaç! Karanlık gece içinde yol sapıtsam umudum Allah!
- Yüce sancak taşıyan alpımız Salur oğlu Kazan!...(Gökyay,2000,s.184)

3.4. İlimi Değerler

Ögel'e (1971,s.93) göre "Alp'lık ve bilgelik gibi iki ana prensip Türk devletlerindeki idare düzeninin temelini meydana getiriyorlardı. Bu sebeple eski Türkler, devlet adamlığının bu iki şartı üzerinde önemle durmuşlardı" diyerek şöyle devam etmektedir. "Türk milletinin başarıları ile yok oluşu, bilgi nedenine bağlanıyordu. Türkler devletin gücünü ve devamını, her şeyden önce ve herkes için Türk töresini bilmek gerekiyordu. Bu da bilgi ile olurdu. Türklerde bilgi nazariyesi, özellikle Göktürk çağında, tecrübe ile töre ve bilgi halkın görgüsüne dayanır."

Kendini Geliştirmek: Oğuz dönemindeki toplumun göçebe yaşam şartlarından kaynaklanan tecrübe ve deneyimler, hayatın zorlukları ve bu zorluklar karşısındaki yaşam mücadelesi ile elde edilen bilgi ve beceriler sonucunda edinilen kazanımlardır. Bu kazanımlar Oğuz toplumunun kendini geliştirmesini sağlamıştır. Dede Korkut Destanı'nda Salur Kazan'ın tutsak olduğu hikâyede Kazan Han hayat şartları ve olaylar karşısında kendini ve başarılarını anlatırken yaşayarak, araştırarak öğrendiği deneyimlerden yola çıkarak şöyle söylemiştir.

Yüce dağları duman dursa, Karapusarık delice ortalığa bürüse, Karakoçumun kulağı görünmez olsa, Başkaları kılavuzsuz yol yanılrsa, Kılavuzsuz yol başaran Kazan er idim (Gökyay,2000,s.225).

Eğitmek / Eğitilmek: Memleketin ve milletin geliştirilmesi, cahillikten kurtarılması için milli ve manevi değerlerin korunması, vatandaşlarının eğitilmesi eğitim-öğretim ile başarılabilir. Fertlerin yetiştirilmesinde en büyük amaç, yabancı fikirlerden uzak, milli terbiye almış, tarihini ve kültürünü bilen uygun bir eğitimin verilmesi olmalıdır. Toplum ancak milli kültürünü koruması ve devamlılığını sağlaması ile yabancı kültür emperyalizminden kurtulabilir. Ayrıca çocuklarımızın ve gençlerimiz yetiştirilirken, onlara yabancı fikirlerle mücadele etmeleri öğretilmelidir.

Dede Korkut Destanı'nın Salur Kazan Han'ın oğlu Uruz'un tutsak olduğu boy hikâyesinde geçen aşağıdaki manzumede oğul, babasına görevini hatırlatmaktadır. Bu bir eğitim ve atadan görme öğretisidir. Kazan Han ile oğlu Uruz arasındaki konuşma, eski Türklerdeki eğitim anlayışı üzerine ipuçları vermektedir.

- Uruz burada söylemiş, görelim hanım ne söylemiş: A bey baba, devece büyümüşsün, köşekçe aklın yok, Tepece büyümüşsün, darıca beynin yok!
- Bu hünerleri oğul atadan mı görür, öğrenir? Yoksa atalar, oğuldan mı öğrenir?
- Kaçan sen beni kâfir serhaddine çıkardın? Önümde kılıç çalıp baş kestir?
- Ben senden ne gördüm, ne öğrendim? dedi (Gökyay,2000,s.96).

3.5. Genetik (Irki) Değerler

"İrk belli genetik birleşimlerin sonucunda oluşan ortak, fiziksel yapı özelliklerine sahip olan toplumların oluşturduğu büyük bir gruptur. Fiziksel yapı benzerliğinin nedeni, çoğalma hücrelerindeki genlerdir" (Güvenç,1984,s.31). "Türklerin büyük çoğunluğu, "homo alpinus" diye tanınan Avrupanın büyük beyaz ırkına mensuptur. Türkler saç, yüz, burun biçimleri bakımından beyaz Orta Asya ırkına mensuptur" (Erdentuğ, 1977, s.26). Türkler, yaratılışlarında kendilerine özgü toplumsal yaşam ve kültürlerine bağlı olarak genetik değerler taşımaktadır. Dede Korkut Destanı'nda da geçen bu değerler aşağıda verilmeye çalışılmıştır.

Milliyetçilik: Bunun yanı sıra Kafesoğlu,(1993, s.11) milliyetçilik; kişinin milletine sevgi ve saygı hisleriyle bağlanma, aynı kültürden feyz alanları, kaderde ve sevinçte birleşenleri yalnız sevmeyi değil, icabında onlar için, bazen hayat değerinde, türlü fedakârlıklara katlanmayı gerektirir. Böylece milliyetçilik duygusu ahlakın en yüksek zirvesinde mevki alan bir ruh halvetidir, diyerek bizlere milliyetçiliğin milli birlik ve menfaat açısından

önemini belirtmektedir. Dede Korkut Destanı hikâyelerinde işlenen tüm konular, Kafesoğlu'nun milliyetçilik tanımını tamamen içine almaktadır. Destan kahramanları, milli ahlak ve Oğuz toplum yapısı içinde yetişmiş, vatanına ve milletine bağlı, toplum değerlerine sadık, ahlaklı, milli ve manevi değerlerin tümünü üzerinde barındıran kişilerdir.

Övünmemek: Oğuz Türkleri'nin tarihe akışını ve yaşamını anlatan, Dede Korkut Destanı'nda hanların ve kahramanların yaşamlarında karşılaştıkları olaylara karşı kendilerini övmek gibi bir tutum içerisine girmemiş, övmeyi ve övünmeyi hoş bulmamışlardır. Salur Kazan'ın tutsak olup oğlu Uruz'un kurtardığı boy hikâyesinde Salur Kazan övünmemeyi aşağıdaki sözlerle ifade etmiştir.

- Muhammed dini aşkına kılıç vurdum, Ak meydanda yumru başı top gibi kestim, Orada bile erim, beyim deye öğünmedim, Övünen erenleri hoş görmedim...
- Sal kılıcını kes başımı, Kılıcımdan sapamam yok,
- Kendi aslımı, kendi kökümü kötülemem yok, Oğuz erenleri dururken seni övmem yok...
- Altın aşık oynar Sancadanın beyleri, Altı yol Oğuz vardı alamadı o kaleye, Altı baş er ile ben Kazan vardım,
- Altı güne komadım, onu aldım, Kilisesini yıkıp yerine,
- Mescit yaptım, ezan okuttum, Kızını, gelinini,
- Ak göğsümde oynattım, Beylerini kul ettim,
- Orada bile erim, beyim deye övünmedim
- Övünen erenleri hoş görmedim...(Gökyay,2000,s.224).

Zayıf Olanın Yanında Olmak: Kam Büre oğlu Bamsı Beyrek boyu hikâyesinde, kâfirler tarafından saldırıya uğrayan bezirgânlara (tüccar) Bamsı Beyrek yardım etmiştir. Kâfirlere karşı gelerek bezirgânları kurtarmıştır. Türklerin zayıf olanın yanında olma karakteri hikâyede şöyle anlatılmıştır.

Bezirgânlar gelerek Karadervent ağzına konmuşlardı. Onup yetmesin, Aynik Kalesi'nin kâfirleri bunları casusladı. Bezirgânlar yatarken ansızın beş yüz kâfir koyuldular, bastılar, yağmaladılar. Bezirgânın ulusu tutuldu, küçüğü kaçarak Oğuz'a geldi. Baktı gördü Oğuz'un ucunda bir ala sayvan dikilmiş, bir bey oğlu güzel yiğit kırk yiğitle, sağında ve solunda, otururlar. Olsa olsa Oğuz'un bir yahşi yiğididir, yürüyeyim, yardım isteyeyim, dedi. Bezirgân:

Yiğit, yiğit, bey yiğit, sen benim ünüm anla, sözümü dinle! On altı yıl oluyor, biz Oğuz içinden gitmiştik. Görülmedik kâfir malını Oğuz beylerine getiriyorduk. Pasın'ın Karadervent ağzına yan vermiştik. Aynik Kalesi'nin beş yüz kâfiri üzerimize koyuldu, kardaşım tutsak oldu, malımızı, yiyeceğimizi, içeceğimizi yağmaladılar, geri döndüler. Kara başımı kaldırdım sana geldim. Kara başın sadakası yiğit, bana yardım dedi.

Bu kez oğlan şarap içerken içmez oldu. Altın ayağı elinden yere çaldı. Ne diyorsam alın, gelin! Giyimimle benim şahbaz atımı getirin. Hey, beni seven yiğitler binsinler, dedi. Bezirgân da önlerine düştü, kılavuz oldu. Kâfir de oturmuş, bir yerde akça üleşmekte idi. Bu arada, erenler meydanının arslanı, pehlevanların kaplanı Boz oğlan çıktı, geldi. Bir-iki demedi, kâfirlere kılıç çaldı. Baş kaldıran kâfirleri öldürdü, savaş eyledi. Bezirgânların malını kurtardı (Gökyay,2000,s.50)

Mertlik (Cesaret / Alplik): Milattan önce onbinlere kadar uzanan Türk tarihine baktığımızda, göçebe hayat şartlarında, yaşam mücadelesi vererek kazanılan tüm zaferlerin, tüm başarıların temel özelliklerinin kahramanlık ve cesaret olduğu görülmektedir. Şaman inancının yaşadığı devrelerde toplum yaşantısında değer kazanan kişi, yenilmez insan tipidir. Bu insan, Türk düşüncesinde Alp kavramı ile belli ve değişmez özelliklere sahip olarak tarih akışı içinde yer almıştır. Alp'ler Türk toplumunun bir nevi varlığının ifadesidir (Öztürk,2000,s.198). Basatın Tepegözü öldürmesi hikâyesinde Alplik şöyle anlatılmıştır.

- Basat der: Beyler kardaş uğruna Tepegözle buluşurum, ne buyurursunuz? dedi.
- Kazan Bey burada soylamış, görelim hanım, ne soylamış: Kara evren oldu Tepegöz,
- Arş yüzünde çevirdim, alamadım, Basat! Kara kaplan koptu Tepegöz,

- Kara kara dağlarda çevirdim, alamadım, Basat! Kağan aslan koptu Tepegöz,
- Sık ormanlarda çevirdim, alamadım, Basat! Bre, ben Kazanca olmayasın, Basat! Aksakallı babanı ağlatma!
- Ak pürçekli ananı buzlatma! dedi. Basat:
- İlledede giderim, dedi. Kazan:
- Sen bilirsin, dedi. Babası ağladı:
- Oğul ocağımı ıssız koma! Kerem eyle varma, dedi.
- Basat: Yok aksakallı canım baba, varırım, dedi. Eslemedi. Bilüğünden bir tutam ok çıkardı, beline soktu, kılıcını hamayıl kuşandı, yayını koluna attı, eteklerini kıvırdı, babasının elini öptü, helallaştı, hoşça kalın dedi. Tepegözün olduğu Salahane Kayasına geldi (Gökyay,2000,s.178).

Öztürk'e (2000,s.27) göre, kişilikleri ve davranışları ile Türk destanlarında kahramanlar (Alp), bir ülkünün peşindedir, bu ülkü Türk milletinin istiklalini korumak, toplumun hayat anlayışını kişiliğinde yaşamak, bütünlüğün yanı sıra acuna buyruk olmak ülküsüne bağlılık şeklinde özelliğe sahiptir. Alp kişi üzerine düşen vazifeyi yaparak, verilen vazifeye kutsal bir değer katmaktadır.

Nasihât (Söz) Dinlemek: Milli kültürden uzaklaşmanın verdiği sonuçların en iyi belgelerinden birisi de Göktürk Kitabeleridir. Türk milletinin milli değerlerinden, kültüründen, yaşayış şeklinden uzaklaşmasının, Çinliler gibi giyinmesinin, Türk adları yerine Çince adlar almasının acı sonuçları bu abidelerimizde gelecek nesillere ibret olsun diye uzun uzun anlatılmıştır. Kitabede nasihat üzerine; “Türk beyleri, Türk adını bırakmışlar. Çin beylerinin adlarını almışlar. Çin hakanına boyun eğmişler, elli yıl işlerini güçlerini ona vermişler... Bey olmaya layık oğlun kul, hatun olmaya layık kızın cariyeye oldu” denilmektedir (Ergin,2000,s.5). Göktürk Kitabelerinden günümüze kadar gelen ve evlatlar tarafından anne-baba sözünün itiraz edilmemesi gerektiği inancında olan bir millet olarak, değerlerimizi koruma yolunda Dede Korkut Destanı'nın girişi olan mukaddime de aşağıdaki şekilde tavsiyelerde bulunulmuştur.

Korkut Ata Oğuz Kavmi'nin müşkülünü hallederdi. Her ne iş olsa Korkut Ata'ya danışmayınca yapmazlardı. Her ne ki buyursa kabul ederlerdi. Sözüni tutup tamam ederlerdi (yerine getirirlerdi).

Dede Korkut söylemiş: Allah Allah demeyince işler düzelmez, Kadir Tanrı vermeyince er zenginleşmez. Ezelden yazılmasa kul başına kaza gelmez. Bir yiğidin kara dağ yumrusunca malı olsa yığar, toplar, talep eyler, nasibinden fazlasını yiyemez. Gürüldeyip sular taşsa deniz dolmaz. Kibirlik eyleyen Tanrı sevmez, gönlünü yüce tutan erde devlet olmaz. El oğlunu beslemekle oğul olmaz, büyüyünce bırakır gider, gördüm demez. Kül tepecik olmaz. Kara eşek başına gem vursan katır olmaz, hizmetçiye elbise giydiren hanım olmaz. Lapa lapa karlar yağsa yaza kalmaz, yapağılı yeşil çimen güze kalmaz. Eski pamuk bez olmaz, eski düşman dost olmaz. Kara koç ata kıymayınca yol alınmaz, kara çelik öz kılıcı çalmayınca hasım dönmez, er malına kıymayınca adı çıkmaz. Kız anadan görmeyince öğüt almaz, oğul babadan görmeyince sofraya çekmez. Oğul babanın yerine yetişenidir, iki gözünün biridir. Devletli oğul olsa ocağının korudur. Oğul da neylesin baba ölüp mal kalmasa. Baba malından ne fayda başta devlet olmasa. Devletsiz şerrinden Allah saklasın hanım sizi! (Ergin, 2000, Mukaddime).

Kazan Bey Oğlu Uruz Bey'in tutsak olduğu boyu anlatan hikâyede, Oğuz toplumu içerisinde evlatlarına verilen nasihat (söz) dinleme örneği aşağıdaki manzumede açıkça dile getirilmiştir.

- Oğul oğul ay oğul
- Yağya girip baş kesmedin; Adam öldürüp kan dökmedin; Ala gözlü kırk yiğidini yanına al,
- Göğsü güzel kaba dağlar başına çık; Benim savaştığımı, benim dövüştüğümü, Benim çektiğimi, benim kılıçlaştığımı, Gör, öğren, hem de bize pusu ol! dedi. Uruz babasının sözünü kırmadı. Tuttu, geri döndü. Yerden yüce dağlar başına yoldaşlarını alıp çıktı. O zamanda oğullar ataya karşı gelmez, oğul ata sözünü iki eylemezdi. İki eylese o oğulu kabul etmezlerdi (Gökyay,2000,s.102).

Kazılık Koca oğlu Yeğenek boyu hikâyesinde de, Yeğenek uykuya daldığında rüya görür. “Uyandığında ak sakallı Dede Korkut’tan öğüt aldım” (Gökyay, 2000, s.163), der. Buradan da anlıyoruz ki Oğuz toplumunda büyüklerin sözü ve öğütü kahramanlar tarafından rüyada dahi söylene dinlenip, tutulmaktadır.

Güvenirlilik (Sadakatli Olmak): Kazılık Koca oğlu Yeğenek hikâyesinde, Kazılık Koca kâfirler tarafından esir alınmıştır. Oğuz boyunda hanların, beylerin birbirlerine olan güven ve sadakatleri hikâyede şöyle dile getirilmiştir.

- Kazılık Koca’yı kavrayıp kaleye tutsak aldı, gitti. Yiğitleri onu görüp bozuldular, durmayıp kaçtılar.
- Kazılık Koca tam on altı yıl hisarda tutsak oldu. Sonra Emen derlerdi, bir pehlevan kişi altı yol vardı, hisarı alıp ta Kazılık Kocayı kurtaramadı.
- Meğer hanım, Kazılık Koca, Bayındır Han’ın elini öpüpte tutsak olduğunda bir oğlancığı vardı, bir yaşında idi. O vakitten beri on beş yaşına girdi, delikanlı oldu. Babasını öldü biliyordu. Yasak etmişlerdi, tutsak olduğunu oğlandan saklarlardı. O oğlanın adına Yeğenek derlerdi.
- varıp babanı kurtarsana, on altı yıldır esirdir dedi. Yeğenek bu haberi işitince yüreği oynadı, kara bağı sarsıldı. Kalktı. Bayındır Han’ın önüne vardı, yüzünü yere koydu, der:
- Sofrasında bol nimetli! Kalmış yiğit arkası, Yoksul, güçsüzün umudu, Türkistan’ın direği,
- Tülü kuşun yavrusu, Amıt Soyunun aslanı, Karacuk’un kaplanı, Devletlü hanım benim!
- Bana asker koşup, beni babamın tutsak olduğu kaleye gönder, dedi.
- Bayındır Han buyurdu:
- Yirmi dört sancak beyi gelsin, dedi. İlkın, Demirpakı Derbendinde Bey olan, kargı, süngü ucunda er böğürten, karıma vardığında kimsin diye sormayan, Kıyan Selçuk oğlu Deli Dünder seninle birlikte gitsin, dedi.
- Aygır Gözler Suyu’ndan at yüzdüren, elli yedi kalenin anahtarını alan, Eylek Koca oğlu Dönebilmez Dölek Evren seninle birlikte gitsin, dedi... Yağrancı oğlu Kalmış... Doğsun oğlu Rüstem... Deli Evren... Soğan Sarı seninle birlikte gitsin, dedi. Sayılmakla Oğuz beylerinin tükeneceği yok, Bayındır Han yirmi dört bahadır sancak beyini Yeğenek’e yoldaşığa koştu. Beyler toplanıp hazırlıklarını yaptılar, yola düştüler (Gökyay, 2000,s.162).

Dış Oğuz’un iç Oğuz’a İsyanı adlı Dede Korkut hikâyesinde de Aruz Koca’nın, Salur Kazan’a ihanet etmesine rağmen Beyrek, yiğitliğin ve sadakatin kurbanı olmuştur. Hikâyede Aruz Koca tarafından haince öldürülen Beyrek, Kazan Han’a sadakatini şöyle dile getirmiştir.

- Ben Kazan’ın nimetini çok yimişim, Bilmez isem gözüme dursun! Karakoçta Kazılık atına çok binmişim, Bilmez isem bana tabut olsun!
- Vallahi ben Kazan’a asi olmam, deye and içti Gökyay, 2000,s.241).

Liderlik: Ögel’e göre (1971,s.54–64) bilgelik ve Alplik, Türk kağanlarının başlıca iki özelliğidir. Bilgelik büyük Hun devletinden beri hükümdarlar için özenilen ve istenilen bir özelliktir. O dönemde Türk kağanı göğün altındaki bütün ülkelerin tek bir hükümdarı gibi düşünülmektedir. Yeryüzünün hükümdarı sayılan Türk kağanları “Tanrının yarlığı” ile dünyanın bütün ülkelerini idare etmektedir.

Türkler tarih boyunca beklide dünyada eşsiz liderlere sahip tek millettir. Yakın tarihimizde, Kurtuluş savaşında özgürlüğümüz ve milli beraberliğimiz için Atatürk’ün önderliğinde çok savaşlar vermiş bir milletiz. Bilinmelidir ki, hiç şüphesiz ulu önder Atatürk’ün zekâsı ve kararlılığı, Türk milletinin şanlı tarihine yeni zaferler eklemesine önderlik etmiştir. Anadolu kapılarını Türk milletine açan Alpaslan, yeni bir çağ kapatıp açan Fatih Sultan Mehmet Han, Kanuni Sultan Süleyman bunlara örnek olarak verilebilir. Bunu tarihi kaynaklarımız ve destanlarımız bize göstermektedir. Dede Korkut Destanı’ndaki hikâyelerde kahramanların hepsi birer liderdir. Bu kahramanların liderliklerinden örnekler aşağıda verilmiştir.

Bir gün Kam Gan oğlu Han Bayındır yerinden kalkmıştı. Şami otağını yeryüzüne diktirmişti Alaca gölgeliği gökyüzüne yükselmişti. Bin yerde ipek halıcığı döşenmişti. Hanlar hanı Bayındır yılda bir kerre ziyafet verip Oğuz beylerini misafir ederdi. Gene ziyafet tertip edip attan aygır, deveden erkek deve, koyundan koç

kestirmişti. Bir yere ak otağ, bir yere kızıl otağ, bir yere kara otağ kurdurmıştu. Kimin ki oğlu kızı yok, kara otağa kondurun, kara keçe altına döşeyin, kara koyun yahnisinden önüne getirin, yerse yesin, yemezse kalksın gitsin demiştir. Oğlu olanı ak otağa, kızı olanı kızıl otağa kondurun, oğlu kızı olmayana Allah Taala beddua etmiştir, biz de beddua ederiz, belli bilsin demiş idi (Gökyay,2000,s.1).

Meğer o sırada Bayındır Han beylerle gezinti için ata binmişlerdi. Bu pınarın üzerine geldiler. Gördüler ki bir alamet şey yatıyor, başı kıcı belirsiz. Etrafına toplandılar. İndi bir yiğit bunu tepti. Teptikçe büyüdü. Bir kaç yiğit daha indiler teptiler. Teptiklerince büyüdü. Aruz Koca da inip tekmedi. Mahmuzu dokundu, bu kütle yarıldı. İçinden bir oğlan çıktı, gövdesi adam, tepesinde bir gözü var. Aruz aldı bu oğlanı eteğine sardı. Der: Hanım bunu bana verin, oğlum Başat ile besleyeyim dedi. Bayındır Han senin olsun dedi (Gökyay,2000,s.173).

Üç Ok, Boz Ok bir araya gelse Kazan evini yağmalatırdı. Kazan tekrar evini yağmalattı. Amma Dış Oğuz beraber bulunmadı. Sadece İç Oğuz yağmaladı. Ne zaman Kazan evini yağmalatsa helallisinin elini tutar, dışarı çıkardı, ondan sonra yağma ederlerdi (Gökyay,2000,s.237).

Bir gün Ulaş oğlu, yırtıcı kuşun yavrusu, zavallının biçarenin ümidi, Amıt suyunun aslanı, Karacuşun kaplanı, yağız al atın sahibi, Han Uruz'un babası, Bayındır Han'ın güveyisi, kudretli Oğuz'un devleti, kalmış yiğit arkası Kazan yerinden kalkmıştı. Doksan başlı otağlarını kara yerin üzerine diktirmişti. Doksan yerde alaca halı, ipek döşemişti. Seksen yerde büyük kaplar kurulmuştu. Altın kadehler, sürahiler dizilmişti. Dokuz kara gözlü, güzel yüzlü, saçı ardına örülü, göğsü kızıl düğmeli, elleri bileğinden kınalı, parmakları süslü dilber kâfir kızları Kudretli Oğuz beylerine kadeh sunup, içiyorlardı. İçip içip Ulaş oğlu Salur Kazan'ın alınına şarabın keskini çıkı. (Şarap başına tesir etti.) Kaba dizi üzerine çöktü (kalktı, doğruldu.) dedi: “Ünümü anlayın beyler, sözümü dinleyin beyler, yata yata yanımız ağrıdı, dura dura belimiz kurudu, yürüyelim beyler, av avlayalım, kuş kuşlayalım, yabani geyik yıkalım, dönelim otağımıza inelim, yiyeelim içelim hoş geçelim.” Kıyan Selçük oğlu Deli Dünder der: “Evet Han Kazan uygundur.” Kara Göne oğlu Kara Budak der: “Ağam Kazan uygundur.” Onlar öyle diyince at ağzılı Aruz Koca iki dizinin üzerine çöktü, der: “Ağam Kazan pis dinli Gürcistan ağzında oturuyorsun, yurdunun üstüne kimi bırakıyorsun?” Kazan der: “Üç yüz yiğit ile oğlum Uruz benim evimin üstünde dursun” dedi (Gökyay,2000,s.21).

Fedakâr Olmak: Fedakârlık ülkenin bağımsız bütünlüğünü korumada önemli bir unsurdur. Örneğin, Türk milletinin Kurtuluş Savaşı'nı kazanmasında halkın fedakâr ve çalışkan olmasının etkisi çok büyüktür. O yıllara bakıldığında kadın, çocuk, yaşlı, genç herkesin fedakârca, cephelede elinden geleni yaptığı görülmektedir. Araştırmalarda belirtildiğine göre yakın tarihimizde gerçekleşen Çanakkale Şavaşında şehit olanların yaş ortalaması 18–20 arasındadır. Bu milletin vatani ve özgürlüğü için yaptığı fedakârlığın en güzel göstergesi, kanıtıdır.

Dede Korkut Destanı'nın asıl konusu “ülke dirliği ve adaleti müdafaa etmek, onun sınır bütünlüğünü korumak, halkın şerefini ve birliğini koruyup, kollamak” (Cemşidov,1990, s.55) olduğuna göre, tüm hikâyelerde açıkça okuyucuya verilmektedir. Hikâyelerde fedakârlık değeri, eşin beyine olan fedakârlığı, annenin oğula, kahramanın ailesine, halkına ve devletine olan fedakârlığı olarak açıkça dile getirilmektedir. Vatanın savunulması için, herhangi bir olay karşısında kahramanlar toplanıp düşmana müdahale emektedir. Begil oğlu Emren boyu hikâyesinde, Begil Han, oğlu Emren'i yardım göndermesi için Bahadır Han'a göndermiş ve şöyle demiştir.

- Ak alınlı Bayındır Han'ın divanına geceleyin var! Ağız dilden Bayındır'a selam ver,
- Beylerbeyi Kazanın elini öp, Ak sakallı babam bunlu, de! Ne yapıp yapsın, Kazan Bey, Bana yetişsin, dedi, de!
- Gelmeyecek olursan memleket bozulup yıkılır, kızım, gelinim tutsak gitti, belli bil! der (Gökyay,2000,s.197).

Aynı değer çerçevesinde Dirse Han Oğlu Boğaç Han hikâyesindeki baba ve oğul arasındaki ilişkide, babanın oğlunu öldürmeye çalışarak yaptığı yanlış karşılık, evladın babasını düşman olan kırk çeriden kurtarma çabasında gösterdiği fedakârlık, hikâyenin ana temasını oluşturmuştur (Reichl, 2002,s.51).

Kahramanlık: Destandaki bütün hikâyeler Oğuz beylerinin kahramanlıklarını, ustalıklı ve korkusuzca olayları nasıl çözdüklerini, başarılarını anlatmaktadır. Kahramanlık sadece erkeklere, liderlere mahsus bir özellik değildir. Oğuz kadınlarının da erleri kadar kahraman oldukları hikâyelerde bahsedilmektedir. Kazan Bey'in oğlu Uruz'un tutsak olduğu boy hikâyesinde, Uruz'un kâfirin eline esir düşmesinden sonra annesi, Kazan Han ve oğlunun gelmemesinden dolayı silahlanıp düşman üzerine gitmiştir. Hikâyede bu olay şöyle anlatılmıştır.

- Uruz'un anası boyu uzun Burla Hatun oğlancığını anıp kararı kalmadı. Kırk ince belli kız-oğlanla kara aygırı çektirdi, sıçrayıp bindi. Kara polat öz kılıcını kuşandı. Başım tacı Kazan gelmedi, deye Kazan'ın izini izledi, gitti.
- Begil Oğlu Emren boyu hikâyesinde ise Begil genç olmasına rağmen düşmandan korkmadığını şu kahramanlık sözleri ile soylamıştır.
- ...Saçma sapan böyleme, bre itim kâfir, Altımdaki al aygırı ne beğenmezsin? Seni gördü oynar;
- Sırtımdaki demir-donum omuzumu kısar; Kara polat öz kılıcım kınını doğrar; Kargı dalı süngümü ne beğenmezsin? Göğsünü delip göğe fırlar;
- Akça tozlu sert yayım inim inim inler; Sadakında okum, kişini deler; Yanımda yiğitlerim savaş diler;
- Alp ere korku vermek ayıp olur,
- Beri gelsene, bre kâfir, kapışalım! (Gökay,2000,s.200)

Çalışkan Olmak: Destandaki bütün hikâyelerde Oğuz beylerinin halkın düzeni, huzuru, refahı ve mutluluğu için birlik, beraberlik içinde nasıl çalıştıkları, beraberce nasıl hareket ettikleri anlatılmaktadır. Hikâyelerden anlaşıldığı üzere Oğuz toplumunda herkes üzerine düşen görevi eksiksiz ve tam yapmaktadır. Gerek düşmanla savaşırken, gerekse kahramanların doğaüstü karakterler ile uğraşlarında (Tepegöz hikâyesinde, Basat'ın, Oğuz halkını Tepegöz'den kurtarmak için, nasıl öldürebileceğini Tepegözü hizmet eden ihtiyarlardan öğrenmesi gibi) birlik beraberlik içinde, korkusuzca çalışarak olayları nasıl çözdükleri, düşmanı nasıl yendikleri başarılı bir şekilde dile getirilmektedir.

Aileye Bağlılık: Tural, (2006,s.288) "tarihten destana akan duyarlılık" adlı kitabında "dünyadaki hiçbir destanda, kadını erkeğe eşitleyen; kadını iffet ve sadakat sembolü sayan; kadını, aileyi kuran ve koruyan bir yere yükselten, kadını kahramanlığıyla da öne çıkararak; ahlaki değerleri ailevi değerlerle özdeşleştiren, tek kanlılığı benimseyen bir yapı görülüyor. Dede Korkut Destanı, bir ahlak ve aile destanı, aileyi millî benlik ve kimlik merkezi sayan "alplık" öğreten ortak eposumuzdur" demektedir.

Türk destanları'nda ve Dede Korkut Destanı'ndaki bütün hikâyelerde aile bağlarının sıklığı görülmektedir. İlk hikâye olan Dirse Han oğlu Boğaç Han boyu hikâyesinde anne, babası tarafından vurulan oğlu Boğaç Han'ı aramaya gitmiştir. Anne oğlunu yaralı olarak bulmuş, ona bakmış ve bir süre sonra oğlu iyileşmiştir. Boğaç Han'ın ölmediğini öğrenen babasının 40 yiğidi, Dirse Han'a ihanet ederek esir almış ve kâfir eline kaçırılmak istemiştir. Hikâyenin sonunda Boğaç Han, kendisini öldürmek çalışmış olan babasını 40 namerdin elinden kurtarmıştır.

Uşun Koca oğlu Seğrek hikâyesinde ise Seğrek, kardeşi Beğreği, tutsak alındığı tekfurun hisarından kurtarmıştır. Bir başka hikâyede Uruz, babası Kazan'ı tutsaklıktan kurtarmıştır. Diğer hikâyelerde de aynı şekilde kahramanlar mutlaka aile içinden birilerini kurtarmış, halkını korumuş, devletin bütünlüğü için savaşmıştır.

Hikâyelerdeki ananeler kahramanlar için kutsaldır. Bu kutsallık Salur Kazan'ın tutsak olup oğlu Uruz'un çıkardığı boyu beyan eden hikâyede "anne hakkı, Tanrı hakkı" ile eş tutulmuş ve şu sözlerle dile getirilmiştir.

- Bre ana, ben Han Bayındır oğlu değilmişim, Han Kazan oğlu imişim,
- Bre kavat kızı, bunu bana niçin demezdin?
- Ana hakkı, Tanrı hakkı olmamış olsaydı...(Gökay,2000,s.229).

Töre ve Geleneklere Bağlı Olmak: Ergin, (Çınar, s.193) "Töre" kelimesinin anlamını "kanun, nizam, örf ve adet, görenek, düzen, tören, devlet nizamı" olarak açıklamaktadır. Eski Türklere göre töre, devletin kuruluş düzeni ve

işleyişi, toplum hayatının işleyişini düzenleme fonksiyonuna sahip anayasadır. Bir başka deyişle töre, yazılı ve sözlü kanundur.

Eski Türklerle göre töre (törü), devletin kuruluş düzeni ve işleyişi idi. Uygur çağında ise artık doğrudan doğruya “kanun” anlamında kullanılmaya başlanmıştır. Aile ve kişilerin yaşantısında da töre, aile ve kişiler için “görenek, yordam” denilmesinin yanında Orta Asyalı Türkler “yol”da derlerdi (Ögel.1971,s.74). Orhun kitabelerindeki bilgiler Türklerin törelerine verdikleri inanç ve önemi bizlere aktarmaktadır. Töre, kişi hürriyetinin, devlet ve milletin geleceğinin teminatı olarak karşımıza çıkmaktadır. Hak, adalet, eşitlik ve insanlık değerleri töre ile hayata geçirilmiştir. Bir milletin hayatında milli kimliği belirleyen kültürün taşıyıcıları, geniş anlamda, sözlü ve yazılı ifadeler, geleneklerdir (Çınar,1997, s.197–199).

Hun İmparatorluğundan beri kurulan Türk devletlerinin, boylarının, halklarının arasında törenin varlığı ve uygulandığı bilinmektedir. “Hunlardaki askeri ve siyasi teşkilatlanma buna delalet etmektedir. Törenin olduğu yerde “kut” da vardır. Töreyle tanzim ve icra etmekle mükellef olan hakanlar, ancak Tanrı’dan kut aldıkları için kendilerinde bu salâhiyeti görmüşlerdir. Yani töre yalnızca Tanrı’nın izni ve kut vermesiyle tatbik sahası bulabilmekte idi” (Başer,1990, s.VIII). Kafesoğlu ve Saray, (1984,s.17) “Türk hükümdarları milli kültürü zinde tutmak için çaba sarfetmişlerdir. Doğu Gök-Türk Hakanı İşbara, 585’te Çin İmparatoru Wven-ti’yi gönderdiği mektupta “Sana vergi ve at gönderebilirim. Fakat Çin kanunlarını, adetlerini, giyim tarzını ülkemde uygulayamam, milletim kabul etmez. Bu yönden Türkler hassas bir kalp gibidir” diyerek, milletin milli ve manevi değerlerini çiğneyemeyeceğini belirtmiştir.

Efendiler yetişecek çocuklarımıza ve gençlerimize görecekları tahsilin hudutları ne olursa olsun, en evvel ve herşeyden evvel Türkiye’nin istiklâline, kendi benliğine, milli an’anelerine düşman olan bütün unsurlarla mücadele etmek lüzumunu öğretmelidir. Beynelminel vaziyeti cihana göre, böyle bir cidalin iltizam eylediği anasır-ı ruhiyye ile donatılmayan fertler ve bu fertlerden mürekkep olmayan cemiyetlere hayat ve istiklâl yoktur.

Dede Korkut Destanı içerisindeki hikâyelerde, liderler, kahramanlar ve diğer karakterlerin tutumu, davranışları, inançları ile toplum kurallarına gösterdikleri önem, toplum düzeninin işleyişinde gösterdikleri çaba, devlet düzenine, yasalarına olan uyum ve inançları, Oğuz yaşantısındaki töre ve geleneklere olan bağlılıkları, bunları korumak için gösterdikleri çabalar aktarılmaktadır.

Misafirperverlik: Dede Korkut Destanı’nda Hanlar Han’ı Bayındır Han her yıl beyleri toplar ve onları misafir etmektedir. Bu misafirperverlik, bir töre ve gelenek olarak hikâyelerde şöyle dile getirilmiştir.

Kanlı Koca oğlu Kanturalı boyu hikâyesinde;

— Oğluyla geliniyle Kanlı Koca Oğuz’a girdi. Gök-ala görklü çemene çadır dikti. Attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kırdırdı, düğün etti soylu Oğuz Beylerini ağırladı (Gökyay,2000,s.158).

Begil oğlu Emren boyu hikâyesinde;

— Yılda bir kez Bayındır Han’ın divanına varırdı.
— Yine Bayındır Han’dan adam geldi, çabuk gelsin deye. Bunun üzerine Begil geldi, peşkeş çekti, Bayındır Han’ın elini öptü. Han da Begil’i konukladı. Yahşi at, yahşi kaftan, bol harçlık verdi. Üç gün biteviye ağırladı. Üç gün de Begil’i av etiyse konuklayalım, a beyler dedi. Av çıkırtılar (Gökyay,2000,s.189).

Asi Olmamak: Yukarıdaki İç Oğuz, Dış Oğuzun asi olması hikâyesinde Beyrek, öleceğini bilerek devletine ve liderine asla asi olmamıştır. O dönem Oğuz toplumunda asi olan fertler iyi gözle bakılmamış ve toplum içinde barındırılmamıştır. Begil oğlu Emren boyu hikâyesinde ise Begil, Hanlar Hanı Bayındır Han’ın isteğine karşı gelmiştir. Ava çıktığında attan düşüp bacağını kırmış ve bu olayın üzerine Begil’in hatunu eşine, töre inancı ile karışık olan şu sözleri söylemiştir. “Yiğidim, Bey yiğidim, padişahlar Tanrı’nın gölgesidir, padişahına baş kaldıranın işi rast gitmez” (Gökyay,2000,s.192). Bu söz, Oğuz toplumunca asi olmaya karşı dikkate değer bir anlam ve mana taşımaktadır. Hikâyelerin tamamında, son hikâye hariç, hanlar, kahramanlar ve beylerde asi bir tavır ve olay asla görülmemektedir.

- Aruz: Biliyor musun seni niye çağırдық? dedi. Beyrek: Neye çağırdınız? Buyurun, dedi.
- Aruz: Hep şu oturan beyler Kazan'a asi olduk, and içtik, dedi. Muslaf getirdiler, sen de and iç, dediler.
- Beyrek: Vallahi ben Kazan'a asi olmam, deye and içti (Gökyay,2000,s.241).

Bağışlayıcı Olmak: Dış Oğuz'un iç Oğuz'a İsyanı adlı Dede Korkut hikâyesinde, iki boyun arasında çıkan savaş sonrasında yenilen Dış Oğuz Beylerinin Kazan Han tarafından bağışlanmaları aşağıdaki şekilde aktarılmıştır.

- Alaylar bağlandı, koşunlar düzüldü, borular çalındı, davullar döğüldü.
- Aruz Koca meydana at tepti. Kazan'a çağırıp:
- Bre kavat, sen benim karımımsın, sen gel, beri, dedi.
- Kazan kalkan yapındı; süngüsünü eline aldı, başı üzerine çevirdi.
- Bre kavat kancıklıkla er öldürmek nice olur, ben sana göstereyim, dedi. Aruz Kazan'ın üzerine at saldı. Kazan'ı kılıçladı, zerre kadar kestirmedi, öte geçti.
- Sıra Kazan'a geldi. Altmış tutam ala gönderini koltuğunun altına kısırdı, Aruz'a bir gönder vurdu. Göğsünden yalabıdak öte geçti. At üzerinden yere saldı. Karadaşı Karagüne'ye işaret etti, başını kes, dedi. Karagüne attan indi, Aruz'un başını kesti.
- Dış Oğuz beyleri bunu görüp hep attan indiler; Kazan'ın ayağına düştüler; suçlarını dilediler, elini öptüler. Kazan suçlarını bağışladı. Beyrek'in kanını dayısından aldı. Aruz'un evini yağmalattı; elini gününü vurdurdu. Yiğit beyler bol bol doyum oldu
- Begil oğlu Emren boyu hikâyesinde ise Emren kâfirle savaşmış ve galip gelmiştir. Kâfiri öldüreceği zaman kâfir af diler ve bu durum hikâyede şöyle dile getirilmiştir.
- Oğlan kâfiri sürdü, yere vurdu. Burnundan kan düdüğ gibi şorladı. Sıçrayıp şahin gibi kâfirin boğazını ele aldı.
- Kâfir: yiğit aman, sizin dine ne derler, dinine girdim, dedi. Parmak kaldırdı, şahadet getirdi, Müslüman oldu. Öteki kâfirler bilip meydanı bırakıp kaçtı. Akıncılar kâfirin elini gününü vurdurdu; kızını, gelinini tutsak ettiler (Gökyay,2000, s.203).

Bu olay bize Türk inanç ve töresine bağlı olarak milli ve manevi değerler içerisindeki bağışlayıcılığın ne derece olduğunu, kişilerdeki yumuşak huyluluğu, insana verilen değeri, hatasını kabul edene karşı yapılması gereken hareket ve davranışı ortaya koymaktadır.

Asaletli (Asil) Olmak: Oğuz toplumundaki kahramanların, fertlerin Oğuz kültürüne bağlı kaldıkları ve şahsiyet sahibi oldukları hikâyelerden anlaşılmaktadır. Hikâyelerde hanlar ve kahramanlar toplum içindeki yerlerini her zaman muhafaza etmektedir. Dede Korkut hikâyelerdeki kahramanların hayatları incelendiğinde görülmektedir ki, bu şahsiyetler her zaman kültür değerlerine, toplum kurallarına yani milli ve manevi değerlere bağlı kalmaktadır. Toplumunu ve devletini her zaman, her şeyden üstün tutarak, yaşadığı olaylarda, yaptığı bütün işlerde, davranışlarıyla, yaşam şekliyle, (hak, adalet, yasalar, büyüklerine hürmet, kahramanlık, v.b.) devletin ve toplumunun onurunu zedeleyecek en küçük yanlışlık yapmadan Oğuz toplumunun, kendinin ve ailesinin asaletini inanmış, korumuş, onu yüceltmıştır.

Destandaki hikâyelerde geçen “aç doyurup, yalnızca donatmak” Oğuz kahramanlarının en asil hususiyetindedir. Bu insanperverlik, ilk boydan son boy hikâyesine değin eserin temasını teşkil eden değerlerden biridir. Bunlardan Dirse Han Oğlu Boğaç Han hikâyesinde, Dirse Han'ın hanımı şöyle söylemiştir.

- Aç görseñ doyur, Yalnızca görseñ donat, Borçluyu borcundan kurtar,
- Ulu toy eyle, hacet dile! (Gökyay,2000,s.4)

Bir başka hikâyede Kazan Han'ın eşi Burla Hatun'un sözleri de onun asaletini göstermiştir.

- Kuru kuru çaylara su saldım, Kara donlu dervişlere adak verdim,
- Yanıma dönüp baktığımda komşuma iyi baktım, Umanına, usanına aş yidirdim,
- Aç görsem doyurdum,

— Yalıncağ görsem donattım (Gökyay,2000,s.107).

Salur Kazan'ın evinin yağmalandığı boy hikâyesinin sonunda Kazan Han kâfiri savaşta yenerek ailesini kurtarmış ve asil bir davranışta bulunmuştur.

— Kazan Bey ordasını, oğlanını uşağını, hazinesini aldı geri döndü. Altın tahtında evini dikti. Karacuk çobanı imrahor eyledi. Yedi gün, yedi gece yeme, içme oldu. Kırk baş kul, kırk kırnak oğlu Uruz başına azad eyledi (Gökyay,2000,s.46).

Bağımsızlık: Dede Korkut Destanı'nın genel teması içinde bize verilen öğelerin başında bağımsızlık anlayışı gelmektedir. Tüm hikâyelerde kahramanların uğraşları, gerek Şöklü Melik'e karşı, gerekse sınır boyundaki diğer kâfirlere karşı olan savaşların sebebi düşmanın saldırıları ile başlamaktadır. Oğuz boyların yaptığı ise kendilerini ve bağımsızlıklarını, toplumun birliğini ve toprak bütünlüğünü korumak, ülke dirliğini ve adaleti müdafaa etmek, halkın şerefini ve birliğini koruyup kollamaktan ibarettir. "Bağımsızlık benim karakterimdir" diyen ulu önder Atatürk'ün bu sözü Dede Korkut Destanı'ndaki bütün hikâyelerde kahramanların ve tüm Oğuz boylarının hayat anlayışını teşkil etmektedir.

Koruyuculuk: Dede Korkut Destanı içerisindeki hikâyelerde, Bayındır Han'dan Kazan Han'a tüm liderler, tüm kahramanlar ve diğer karakterlerin tutumu, davranışları, inançları, toplum kurallarına gösterdikleri önem, halkı koruma ve kollamaya yöneliktir. Hikâyelerde topraklarını savunmaktan, Oğuz halkını korumaya kadar tüm görevler kahramanlar üzerinden okuyucuya aktarılmaktadır. Dirse Han Oğlu Boğaç Han hikâyesinde, Dirse Han'ın hanımı koruyuculuk üzerine şöyle söylemiştir.

— Aç görsem doyur, Yalıncağ görsem donat, Borçluyu borcundan kurtar,
— Ulu toy eyle, hacet dile! (Gökyay,2000,s.4)

Kazan Han'ın eşi Burla Hatun'un sözleri de, zorda olanları korumak ve yardım etmek adına yaptıklarını ve şahsiyetindeki asaletini göstermektedir.

— Yanıma dönüp baktığımda komşuma iyi baktım, Umanına, usanına aş yidirdim,
— Aç görsem doyurdum,
— Yalıncağ görsem donattım (Gökyay,2000,s.107).

Vefakâr (Kadirşinaslık) Olmak: Dede Korkut Destanı'nda, Deli Dumrul hikâyesi vefakârlık üzerine verilebilecek en güzel örneği teşkil etmektedir. Azrail ile arasındaki çekişme sonucu başına gelen olayı kahramanımız Deli Dumrul karısına anlatır. Azrail'in canına almaya geldiğini söyleyen Deli Dumrul eşine, öldükten sonra istediği ile evlenebileceğini, her şeyini ona bıraktığını söyler. Eşi büyük bir sadakat, sevgi ve muhabbet hissiyle emsalsiz vefa örneği göstererek Deli Dumrul'un canına karşılık kendi canını vermek ister. Deli Dumrul buna karşı çıkınca eşi aşağıdaki cevabı verir.

— Ne dersin, ne soylarsın? Göz açıp da gördüğüm, Gönül verip sevdiğim, Koç yiğidim, şah yiğidim!
— Tatlı damak verip öpüştüğüm, Bir yastıkta baş koyup emiştiğim, Karşı yatan kara dağları,
— Senden sonra ben neyerim?
— Yaylar olsam, benim mezarım olsun! Sovuk soğuk sularını,
— İçer olsam, benim kanım olsun! Altınımı, akçanı, harcar olsam, Benim kefenim olsun!
— Tavla tavla şahbaz atlarını,
— Biner olsam, benim tabutum olsun! Senden sonra bir yiğidi,
— Sevip varsam, birlikte yatsam, Ala yılan olup beni soksun! Senin o muhanat anan, baban,
— Bir canda ne var ki sana kıyamamışlar? Arş tanık olsun! Kürsi tanık olsun!
— Yer tanık olsun! Gök şahit olsun! Ulu Tanrı tanık olsun!
— Benim canım senin canına kurban olsun (Gökyay,2000,s.131).

Dil: Dil; milli duygu, milli düşünce, milli tarih, hatıra ve anlatım değerlerinin hafızası, aktarım şeklidir. Bir milletin tarihi, yaşadığı coğrafya, değer ölçüleri, ilmi, edebiyatı, folkloru, müziği ve millet olmasını sağlayan her türlü ortak değeri, yüzyılların birikimi ile süzgeçten geçerek milletin hafızasında toplanmış ve orada hayat bulmuştur. “Bugünkü dilimiz, bin yıllık geçmişimizin belki de en güvenilir belleği, bilgeliğidir. Türklerin çağdaş kimlikleri, kültürel varlıklarını taşıyan dillerinde bulunur. Türklerin tarihini yazan Fransız Paule Roux’a göre Türklerle ilgili tek tanımlama ölçüsü, Türk dilidir. Türk, Türk dilini konuşandır, başka tanımlar geçersizdir, yetersizdir” (Güvenç, 1994). Bununla ilgili olarak Atatürk de; “Türk demek, Türkçe demektir, ne mutlu Türküm, diyene” diyerek Türkçenin önemine değinmiştir.

Güvenç, (2004.s.47) “dil dediğimiz iletişim aracı, toplumu bir arada tutan harç; kültürü taşıyan ortak bir hazine, toplumu yansıtan bir ayna; gruplar ve kümeler arasındaki ilişkileri düzenleyen hakem, hakim veya hekim oluyor”, demektedir. Dil, insan bilgi ve deneyimlerini ölümsüzleştirir. Örneğin Göktürk Yazıtları, Kutadgu Bilig, Dede Korkut Destanı, Yunus Emre ve Hacı Bektaş Veli’nin eserleri dil aracılığı ile bugünlere gelmiş ve bizden sonraki kuşaklara da ulaşacaktır. Türk kültürünün temel taşları sayılan bu yapıtlar, Türk ulusunun sonsuza kadar yaşamasını sağlayacaktır.

Dil olarak ilk önce Dede Korkut hikâyeleri üzerinde durulması gerektiğini söyleyen Nemci, (1933, s.43) “eski ve halkçı bir hikâye sisteminin en canlı örneklerinden olduğu için bunların üzerinde durmuştuk. Dede Korkut hikâyeleri halk içinde doğmuş, yaşamış, halkın içine işlemiş duyguları anlatan örneklerdir”, demektedir.

Kaynağını Oğuz Türklerinin tarihinden alan ve ilk eserlerin Türkçe ile yazıldığı Dresten ve Vatıkandaki orijinal el yazmalarından bildiğimiz Dede Korkut Destanı bu kapsam içerisinde Türk dilinin geliştirilmesi, milli, manevi ve kültürel değerlerimizin sağlam temeller üzerine oturtulması ve devamlılığı için okutulması, korunması gereken en önemli eseri teşkil etmektedir.

SONUÇ

Dede Korkut Destanı’nda, göçebe Oğuz Türkleri’nin tabiat şartlarına karşı dirençlerini, düşmanlarına karşı sürekli üstünlüğü ve birlik şuurundan doğan kuvvetlilikleri dikkati çeker. Orta Asya’dan Anadolu’ya gelen atalarımız Oğuzların yaşam mücadelelerinin yansıtıldığı edebi bir eser olarak, Oğuz töresinin topluma canlılık veren yönlerini de içinde barındırmaktadır. Milli değerlerin korunması gerektiği bilinci ile Dede Korkut Destanı gibi kültür mirasları korunmalıdır.

UNESCO tarafından “1998 Dede Korkut Yılı” ilan edilmiş, Dede Korkut etkinlikleri düzenlenmiş ve doğumunun 1300. yılı kutlanmıştır. Dede Korkut hikâyeleri, özellikle Türk dünyasının ortak kültür hazinelerinin en büyüklerinden biridir. Bu milli kültür hazinemizi korumak, ondaki milli ve manevi değerleri, estetik öğeleri, Türk töresini, gelecek nesillere öğretmek aktarmak milli vazifemiz olmalıdır. Dede Korkut Destanı’nı okutmak, tarihi varlığımızı koruyacak ve devam ettirecek nesillere Türk milli değerlerini, dünya görüşünü ve devletçilik anlayışını öğrencilere kavratmak demektir. Dede Korkut Destanı’ndaki toplumun, kahramanların yaşantısında ve Dede Korkut’un Kişiliğinde yer alan kahramanlık, vatanperverlik, bilgelik, öğüt vericilik, eğitici, öğretici ve tenkit edicilik yönündeki kavramların, tutum ve davranışların öğrenciye kazandırılması bu hikâyeler aracılığı ile verilebilir.

KAYNAKAÇA

Ahmedova, Ş. (2000). İlmî Araştırma Ve Toplantılarda Dede Korkut.

Arslanoğlu, İ. Türk Değerleri Üzerine Bir Değerlendirme. Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Felsefe Grubu Eğitimi Anabilim Dalı [Http://W3.Gazi.Edu.Tr/~İarslan/Turkdegerleriuzerine.Doc](http://W3.Gazi.Edu.Tr/~İarslan/Turkdegerleriuzerine.Doc) Adresinden 07 Haziran 2008 Tarihinde Alınmıştır.

Baratov, P. N. (1983). Folklor Ve Edebiyat Iı. İstanbul: Adam Yayıncılık.

Başer, S. (1990). Kutadgu Bilig’ De Kut Ve Töre. Kültür Bakanlığı Yayınları/1153. Ankara: Sistem Ofset.

- Cemşidov, Ş. A. (1990). Kitab-I Dede Korkut. Aktaran: Üçler Bulduk. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Çınar, A.A. (1997). Türk Dünyası Halk Kültürü Üzerine Araştırma Ve İncelemeler. (2. Baskı). Muğla: Muğla Üniversitesi Matbaası.
- Erdentuğ, N. (1977). Sosyal Adet Ve Gelenekler. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ergin, M. (2000). Dede Korkut Kitabı – İnceleme. (21. Baskı). İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Gök, D. (2002). Atatürk Ve Milli Kültür. Ata Dergisi, Sayı:10, Konya: Selçuk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri Ve İnkılâp Tarihi Araştırma Ve Uygulama Merkezi.
- Gökyay, O. Ş. (2000). Dede Korkut Hikâyeleri. T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları/252, Ankara: İmge Matbaacılık.
- Güngör, E. (1998). Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırmalar. (2. Baskı). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Güvenç, B. (1984). İnsan Ve Kültür. (4. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları
- İbrayev, Ş. (1998). Destanın Yapısı. Aktaran: Ali Abbas Çınar. Ankara: Atatürk Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayını: Sayı:160,
- Kafesoğlu, İ. (1993). Türk Milliyetçiliğinin Meseleleri. İstanbul: Hamle Yayıncılık
- Kafesoğlu, İ. (2006). Türk Millî Kültürü. İstanbul: Ötüken Neşriyat Aş.
- Kafesoğlu, İ. Ve Saray, M. (1984). Atatürk İlkeleri Ve Dayandığı Tarihi Temeller. İstanbul: Veli Yayınları.
- Kurtkan, A. (2005), Türk Milletinin Manevi Değerleri. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları: 3402
- Necmi, İ. (1933). Dede Korkut Destanı Üzerine Birkaç Söz. Kadro Dergisi. Temmuz, Sayı:19
- Nisanbayev, A. (2000). Kazakistan'da Dede Korkut. Atatürk Yüksek Kurumu, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını:20
- Ögel, B. (1971). Türk Kültürünün Gelişme Çağları. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Ögel, B. (1971). Türk Mitolojisi. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Öztürk, A. (1990). Çağları İçinde Türk Destanları. İstanbul: Alioğlu Yayınevi.
- Reichl, K. (2002). Türk Boylarının Destanları. Çeviren: Metin Ekici. Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları:805
- Sağ, M. (2009). Türk Estetiği Ve Kimliğimiz. Türk Kimliği. Özdemir, Ç. (Ed.). İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş.
- Tural, S. (2006). Tarihten Destana Akan Duyarlılık. Ankara: Yüce Erek Yayınevi.
- Türkçe Sözlük. (1988). Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları:549, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni Bildirileri. Ankara, 19–21 Ekim 1999. Yayına Hazırlayan: Alev Kâhya-Birgül, Aysu Şimşek-Canpolat, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Ünal, C. (1981). Genel Tutumların Veya Değerlerin Psikolojisi Üzerine Bir Araştırma, Ankara: A. Ü. Dil Ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları.